

Onko nuoruuden riskin yhteys lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön muuttunut aikavälillä 1988-2019

Leena Johanna Lindqvist

Pro gradu -tutkielma

Psykologia

Lääketieteellinen tiedekunta

Kesäkuu 2020

Ohjaajat: Aino Juusola, Julia Korkman, Markus Jokela

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Lääketieteellinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Psykologian maisteriohjelma	
Tekijä – Författare – Author Leena Lindqvist			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Onko nuoruuden riskin yhteys lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön muuttunut aikavälillä 1988-2019			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Psykologia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Kesäkuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 49
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Tavoitteet. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on vähentynyt viime vuosina ja vuosikymmeninä. Seksuaaliselle hyväksikäytölle altistavia riskitekijöitä on tutkittu paljon, ja erityisesti niiden kasaantumisen tiedetään lisäävän hyväksikäytön riskiä. Toistaiseksi ei tiedetä, ovatko hyväksikäyttökokemukset vähentyneet tasaisesti niillä nuorilla, joille kasaantuu riskitekijöitä verrattuna niihin, joilla ei esiinny tällaista riskien kasaantumista eli niin kutsuttua nuoruuden riskiä. Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, onko nuoruuden riskin yhteys lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön muuttunut viime vuosikymmeninä. Toiseksi selvitetään, onko jonkin yksittäisen riskitekijän yhteydessä lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön tapahtunut muutosta.</p> <p>Menetelmät. Tutkimuksen aineistona hyödynnettiin suomalaisten yhdeksäsluokkalaisten vastauksia neljästä valtakunnallisesta kyselytutkimuksesta: Lapsiuhritutkimuksista vuosilta 1988 (n=7 322), 2008 (n=5 775) ja 2013 (n=5 095) sekä vuoden 2019 Kouluterveyskyselystä (n=42 673). Kussakin tutkimuksessa vastaajilta oli kysytty seksuaalisen hyväksikäytön kokemuksista sekä neljästä yksittäisestä riskitekijästä. Vastausten perusteella niiden nuorten, joilla toteutui riittävän monta riskitekijää, katsottiin kantavan nuoruuden riskiä. Nuoruuden riskin ja yksittäisten riskitekijöiden yhteyksiä seksuaalisen hyväksikäytön kokemuksiin tarkasteltiin kussakin aineiston osassa logistisella regressioanalyysillä. Analyysit tehtiin erikseen tytöille ja pojille.</p> <p>Tulokset ja johtopäätökset. Tutkimuksen perusteella lasten seksuaalinen hyväksikäyttö oli selvästi vähentynyt vuodesta 1988. Nuoruuden riskin yhteys seksuaaliseen hyväksikäyttöön oli pysynyt likimain samana aikavälillä 1988-2019, eli riskien kasaantuminen ei altistanut hyväksikäyttökokemuksille aiempaa vahvemmin tai heikommin. Yksittäisten riskitekijöiden kasaantuminen oli selvästi vähentynyt kaikilla muilla paitsi niillä, joilla toteutui jokainen neljästä tarkastellusta riskitekijästä. Nuoruuden riski moninkertaisti seksuaalisen hyväksikäytön riskin kaikkina ajankohtina sekä tytöillä että pojilla. Vuonna 2019 nuoruuden riski näytti altistavan poikia hyväksikäytölle tyttöjä vahvemmin, mutta muuten sukupuolten välillä ei ollut eroja. Riskitekijöiden kasaantuminen altisti hyväksikäyttökokemuksille kaikkia yksittäisiä riskitekijöitä vahvemmin. Yksittäisten riskitekijöiden merkitys hyväksikäyttökokemuksille altistavina tekijöinä pysyi likimain samana.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö, esiintyvyys, riskitekijät, riskien kasaantuminen			
Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisors Aino Juusola, Julia Korkman, Markus Jokela			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet) ethesis.helsinki.fi			

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Faculty of Medicine		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Master's Program in Psychology	
Tekijä – Författare – Author Leena Lindqvist			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Exploring the cumulative risks in youth associated with experiences of child sexual abuse between 1988 and 2019			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Psychology			
Työn laji – Arbetets art – Level Master's thesis	Aika – Datum – Month and year June 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 49	
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Aims of the study. Child sexual abuse (CSA) has declined during the recent years and decades. Risk factors for CSA have been studied extensively, and in particular, cumulative risk factors are known to increase the risk of abuse. It is not yet known whether CSA has declined evenly among youth who experience cumulative risk factors (so called youth risk group) and youth who do not. This study aims to assess if the association of risk of youth with CSA has changed during the last decades. The second aim is to find out if there has been change in the association between any individual risk factors and CSA.</p> <p>Methods. The data of this study consisted of responses from Finnish ninth-graders from four national surveys: The Child Victim Survey studies from the years 1988 (n= 7 322), 2008 (n=5 775) and 2013 (n=5 095) and the School Health Promotion Study from 2019 (n= 42 673). In each study, respondents were asked about CSA experiences as well as four individual risk factors. Based on the responses, respondents with a sufficient number of risk factors were considered to be part of the youth risk group. The associations between cumulative risks and CSA experiences were examined in all four parts of the data using logistic regression analysis. The same was done with the associations of individual risk factors and CSA experiences. Analyses were performed separately for girls and boys.</p> <p>Results and conclusions. Prevalence analyses showed that CSA had clearly decreased since 1988. The association between belonging to the youth risk group and CSA experiences remained roughly the same between 1988 and 2019, implying that cumulative risks did not increase the risk of CSA more or less during recent years than before. The accumulation of individual risk factors overall had clearly decreased, except for the youth who had all of the four risk factors considered. In 2019, risk of youth seemed to expose boys to CSA more strongly than girls, but otherwise there were no gender differences. Belonging to the youth risk group multiplied the risk of CSA at all time points in both girls and boys. Accumulation of risk factors predisposed respondents to CSA more strongly than any individual risk factors. The importance of individual risk factors as factors predisposing to CSA remained roughly the same.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Child sexual abuse, prevalence, risk factors, cumulative risk			
Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisors Aino Juusola, Julia Korkman, Markus Jokela			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsinki University Library – Helda / E-thesis (opinnäytteet) ethesis.helsinki.fi			

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö käsitteenä	2
1.2. Lasten seksuaalisen hyväksikäytön esiintyvyys Suomessa ja maailmalla	4
1.3. Lapsen seksuaaliselle hyväksikäytölle altistavat riskitekijät	8
1.4. Riskien kasaantuminen ja nuoruuden riski	10
1.5. Tutkimus ja tutkimusongelmat	12
2. Menetelmät	13
2.1. Tutkimuksen aineisto	13
2.1.1. Lapsiuhritutkimukset	13
2.1.2. Kouluterveyskysely.....	14
2.2. Tutkimuksen eteneminen	15
2.3. Tilastolliset analyysit	17
3. Tulokset.....	19
3.1. Hyväksikäyttökokemusten esiintyvyys.....	19
3.2. Yksittäisten riskitekijöiden esiintyvyys	19
3.3. Riskien kasaantuminen.....	22
3.4. Nuoruuden riski hyväksikäyttökokemuksia ennustavana tekijänä.....	25
3.5. Yksittäiset riskitekijät hyväksikäyttökokemuksia ennustavina tekijöinä	26
4. Pohdinta.....	29
4.1. Seksuaalisen hyväksikäytön esiintyvyys ja sen muutokset	29
4.2. Yksittäiset seksuaaliselle hyväksikäytölle altistavat riskitekijät	30
4.3. Riskien kasaantuminen ja nuoruuden riski	32
4.4. Käytännön johtopäätökset	33
4.5. Tutkimuksen rajoitukset ja vahvuudet.....	35
4.6. Yhteenveto	37
5. Lähteet	39
6. Liitteet.....	46

1. Johdanto

Viime vuosikymmeninä seksuaalinen hyväksikäyttö on nostettu aiempaa näkyvämmiin esiin ja sen laajoista vaikutuksista lasten kasvuun ja kehitykseen on tultu paremmin tietoisiksi. Aihe puhututtaa niin mediassa kuin kansan ja ammattilaistenkin keskuudessa. Lasten seksuaalista hyväksikäyttöä on alettu tutkia systemaattisesti ja aiheesta tiedetään nykyään huomattavasti enemmän kuin kymmenen tai kaksikymmentä vuotta sitten.

Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö koskettaa miljoonia lapsia ympäri maailmaa ja sitä voidaan pitää maailmanlaajuisesti vakavana ongelmana (Collin-Vézina, Daigneault & Hébert, 2013; Stoltenborgh, van IJzendoorn, Euser & Bakermans-Kranenburg, 2011). Ympäri maailmaa kotoista laajoista tutkimuksista tehdyn kattavan meta-analyysin mukaan jopa 11.8 prosenttia ihmisistä on kokenut lapsuudenaikaista seksuaalista hyväksikäyttöä (Stoltenborgh ym., 2011). Itseraportoituna luvut nousevat vielä korkeammaksi: maailmanlaajuisesti 16.4-19.7 prosenttia naisista ja 6.6-8.8 prosenttia miehistä ilmoittaa kokeneensa lapsuudenaikaista seksuaalista hyväksikäyttöä (Stoltenborgh ym., 2011). Vastaavat luvut toistuvat myös muissa tutkimuksissa (katso esim. Pérez-Fuentes ym., 2013). Luvut ovat merkittäviä etenkin ottaen huomioon, että suuren osan hyväksikäyttötapausten uskotaan jäävän ilmoittamatta (Foster & Carson, 2013).

Lapsuudenaikaisen seksuaalisen hyväksikäytön tiedetään olevan omiaan aiheuttamaan vakavia ja kauaskantoisia seurauksia lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille ja kehitykselle. Lukuisissa tutkimuksissa (katso esim. Collin-Vézina ym., 2013; Mills, Kisely, Alati, Strathearn & Najman, 2015; Olafson, 2011; Pérez-Fuentes ym., 2013; Sartor ym., 2013) on vuosien aikana tarkasteltu erilaisia mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöitä sekä psykososiaalista oireilua seurauksena lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Tuoreessa, vuonna 2019 julkaistussa mittavassa sateenvarjokatsauksessa kuitenkin todettiin, että korkealaatuisiin tutkimusasetelmiin pohjautuvaa näyttöä oli ainoastaan post-traumaattisen stressihäiriön, skitsofrenian sekä päihteiden käytön yhteydestä nimenomaan lapsuudessa koettuun seksuaaliseen hyväksikäyttöön (Hailes, Yu, Danese & Fazel, 2019). Tämä yli 500 julkaistua artikkelia ja yli neljä miljoonaa henkilöä käsittävä katsaus osoitti, että useissa aiemmissa tutkimuksissa tutkimusasetelmat ovat olleet jossain määrin puutteellisia, minkä takia tuloksia ei voida pitää yleistettävänä (Hailes ym., 2019). Monissa tutkimuksissa seksuaalinen hyväksikäyttö on määritelty vaihtelevalla tavalla ja arviot

hyväksikäytön seurauksista ovat perustuneet vaihtelevasti koehenkilöiden itse raportoimiin oireisiin tai esimerkiksi virallisiin diagnooseihin (Hailes ym., 2019). Kirjoittajat korostavat sitä, että lapsuudessa koettu seksuaalinen hyväksikäyttö yhdistyy usein moniin erilaisiin ongelmiin (kuten ongelmiin perheympäristössä), jotka edelleen johtavat pahoinvointiin, minkä vuoksi hyväksikäytön seurausten yksiselitteinen tutkiminen erikseen muista taustatekijöistä on haastavaa (Hailes ym., 2019). Edellä mainitut kolme korkealaatuisin tutkimusasetelmin löydettyä hyväksikäytön seurausta (post-traumaattinen stressihäiriö, skitsofrenia, päihteiden käyttö) kuitenkin osoittavat jo sellaisenaan, että lapsuudenaikainen seksuaalinen hyväksikäyttö on omiaan aiheuttamaan uhrille merkittävää psyykkistä haittaa.

Viime vuosikymmeninä tehdyn tutkimuksen valossa tiedetään, että toiset lapset ovat suuremmassa riskissä joutua hyväksikäytön uhriksi kuin toiset (katso esim. Clayton, Jones, Brown & Taylor, 2018; Euser, Alink, Tharner, van IJzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 2013; Laaksonen ym., 2011; Sartor ym., 2013). Samoin tiedetään, että viime vuosien ja vuosikymmenten myötä lasten seksuaalisen hyväksikäytön esiintyvyys on vähentynyt niin Suomessa kuin muissakin länsimaissa (katso esim. Fagerlund, Peltola, Kääriäinen, Ellonen & Sariola, 2014; Finkelhor & Jones, 2012; Laaksonen ym., 2011). Sitä ei kuitenkaan ole tutkittu, onko hyväksikäytön vähentyminen ollut tasaista korkean riskin lapsilla muihin lapsiin verrattuna, vai onko vähentymisessä havaittavissa eroja näiden ryhmien välillä. Asian selvittäminen on ensiarvoisen tärkeää, jotta jatkossa osataan suunnata ennaltaehkäiseviä tukitoimia oikein ja vähentää lasten seksuaalisen hyväksikäytön esiintymistä entistä tehokkaammin sekä luoda mahdollisimman toimivia interventioita uhrien hyvinvoinnin tukemiseksi. Tämä tutkimus pyrkii vastaamaan tähän tarpeeseen.

1.1. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö käsitteenä

Lapsen seksuaaliselle hyväksikäytölle ei ole yhtä yleisesti käytettyä yksiselitteistä määritelmää, minkä takia tutkimuskirjallisuuden tulkitsemisessa on oltava tarkkana. Aiheeseen liittyvässä kansainvälisessä kirjallisuudessa puhutaan lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä (*child sexual abuse*), mutta eri artikkeleissa käsitteellä viitataan usein hieman eri asioihin. Määritelmät eroavat pääasiassa neljän tekijän suhteen (Goldman & Padayachi, 2000). Ensinnäkin keskeistä on se, mikä luetaan fyysiseksi seksuaaliseksi kontaktiksi. Tällä viitataan kysymykseen siitä, vaatiiko hyväksikäytön toteutuminen esimerkiksi yhdynnän vai täyttääkö jo esimerkiksi lapsen

seksuaalinen silittely hyväksikäytön kriteerit. Toinen keskeinen määrittelyeroja aiheuttava tekijä on se, luetaanko seksuaaliseksi hyväksikäytöksi myös muu lasta kohtaan tapahtuva seksuaalinen toiminta kuin fyysinen koskettaminen. Tällaista toimintaa voi olla esimerkiksi lapsen houkutteleva katsomaan aikuisten välistä seksuaalista aktia tai kulttuurista riippuen esimerkiksi alastomuus lapsen nähden. Kolmantena eroja aiheuttaa se, määritelläänkö seksuaaliseksi hyväksikäytöksi myös kokemukset, jotka lapsi kokee haluttuna. Neljäs keskeinen tekijä liittyy uhrin ja tekijän välisen ikäeron määrittelyyn – onko määritelty tarkka ikäero, jonka täytyy täytyä, jotta voidaan puhua lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Nämä ikäerot vaihtelevat kansainvälisesti.

Goldman ja Padayachi (2000) havainnollistavat esimerkein, miten lapsen seksuaalisen hyväksikäytön määritelmät vaihtelevat tutkimuskirjallisuudessa neljän edellä mainitun tekijän suhteen. Myös tämän tutkimuksen taustakirjallisuudessa on havaittavissa samankaltaista vaihtelua. Valtaosassa tutkimuskirjallisuutta lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö määritellään kuitenkin laajasti niin, että siihen luetaan kuuluvaksi fyysisen seksuaalisen kontaktin lisäksi myös lapseen kohdistuva ei-fyysinen seksuaalinen toiminta (katso esim. Clayton ym., 2018; Euser ym., 2013; Finkelhor, Shattuck, Turner & Hamby, 2014; Laaksonen ym., 2011; Lepistö & Paavilainen, 2012; Mills ym., 2015; Olafson, 2011; Sartor ym., 2013). Näissä artikkeleissa fyysiseksi seksuaaliseksi kontaktiksi katsotaan kaikki seksuaalinen koskettaminen aikuisen ja lapsen välillä, eli määritelmät eivät rajoitu esimerkiksi pelkkiin yhdyntäkokemuksiin. Ei-fyysisellä seksuaalisella toiminnalla taas tarkoitetaan esimerkiksi ehdotuksia, suostuttelua ja yrityksiä saada lapsi tekemään tai katselemaan jotakin seksuaalista. Useimmissa artikkeleissa ei eritellä sitä, onko lapsi itse ollut suostuvainen näihin kokemuksiin, vaan seksuaaliseksi hyväksikäytöksi katsotaan kaikki seksuaalinen toiminta aikuisen ja lapsen välillä (poikkeuksena (Finkelhor ym., 2014), jossa hyväksikäytöksi katsotaan vain ei-halutut kokemukset). Lapsen ja aikuisen eli uhrin ja tekijän välisessä ikäeron määrittelyssä on myös jonkin verran eroja artikkeleiden välillä. Käytetyin määrittely on se, että tekijä on ”aikuinen” tai vähintään viisi vuotta uhria vanhempi henkilö (katso esim. Mills ym., 2015; Sartor ym., 2013). Osassa artikkeleista taas tekijäksi katsotaan myös toinen lapsi tai nuori, joka on mahdollisesti uhrina olevaan lapseen nähden psyykkisesti kehittyneempi (katso esim. Euser ym., 2013; Laaksonen ym., 2011; Olafson, 2011). Usein määritellään, että uhri on voinut olla tapahtumahetkellä enintään 16-18 -vuotias, jotta voidaan puhua lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä (katso esim. Euser ym., 2013; Finkelhor ym., 2014; Laaksonen ym.,

2011; Lepistö & Paavilainen, 2012; Mills ym., 2015; Sartor ym., 2013). Määritelmäerot luonnollisesti vaikuttavat esiintyvyyss lukuihin ja voivat aiheuttaa suurtakin vaihtelua niissä yksittäisten tutkimusten välillä.

Yhteenvedona voidaan siis todeta, että tuoreessa tutkimuskirjallisuudessa lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö määritellään laajasti ja siihen katsotaan kuuluvaksi kaikenlainen seksuaalinen toiminta aikuisen tai lasta vähintään viisi vuotta vanhemman henkilön ja lapsen välillä ja jossain määrin myös kahden lapsen välillä. Tässä pro gradussa lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö määritellään niin, että se käsittää kaiken fyysisen seksuaalisen toiminnan. Lapsen halukkuutta toimintaan ei tarkastella, vaan kaikki seksuaalikokemukset aikuisten kanssa katsotaan hyväksikäytöksi lapsen näkemyksestä riippumatta. Siten tässä tutkimuksessa hyväksikäytöksi katsotaan lapsen ja aikuisen tai vähintään 5 vuotta vanhemman henkilön välillä tapahtuva seksuaalinen hyväily, sukuelinten näyttäminen ja kosketteleminen sekä yhdynnän jäljittely ja yhdyntä. Määritelmään palataan tarkemmin menetelmien yhteydessä.

1.2. Lasten seksuaalisen hyväksikäytön esiintyvyys Suomessa ja maailmalla

Lasten seksuaalisen hyväksikäytön esiintyvyyttä on pyritty vuosien aikana arvioimaan lukuisissa tutkimuksissa. Pitkälti metodologisten syiden vuoksi arviot eivät ole täysin yhteneväisiä, mutta ne kaikki kertovat ilmiön sitkeästä esiintyvyydestä. Jo aiemmin mainitun ja paljon tunnustusta saaneen maailmanlaajuisen meta-analyysin (Stoltenborgh ym., 2011) mukaan kaikkiaan 12,7 prosenttia ihmisistä raportoi kokeneensa lapsuudenaikaista seksuaalista hyväksikäyttöä. Luku vastaa Peréz-Fuentesin ja kollegoiden (2013) laajan yhdysvaltalaisen haastattelututkimuksen tulosta, jonka mukaan lapsuudenaikaisen seksuaalisen hyväksikäytön kokonaisesiintyvyys on 10.14 prosenttia. Millsin ja kollegoiden (2015) australialaistutkimuksen tulos on korkeampi: tutkimuksen mukaan 25.2 prosenttia australialaisista raportoi kokeneensa lapsuudenaikaista seksuaalista hyväksikäyttöä. Tulos on yhteneväinen Stoltenborghin ja kollegoiden (2011) tuloksen kanssa, jonka mukaan Australiassa raportoidaan muita maanosia enemmän lasten seksuaalista hyväksikäyttöä. Syyksi tälle kirjoittajat pohtivat sitä, että Australiassa on mahdollisesti avoimempi ilmapiiri lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä puhumisen suhteen, mikä saattaa helpottaa kokemusten raportoimista (Mills ym., 2015).

Kun tarkastellaan erikseen miehiä ja naisia, huomataan, että lapsuudenaikaisen seksuaalisen hyväksikäytön kokemusten esiintyvyys vaihtelee naisilla tuoreimpien tutkimusten mukaan välillä

18-30.6 prosenttia ja miehillä välillä 5.1-19.3 prosenttia (Finkelhor ym., 2014; Mills ym., 2015; Stoltenborgh ym., 2011). Laaksosen ja kollegoiden (2011) laajan suomalaisen kyselytutkimuksen mukaan lasten seksuaalista hyväksikäyttöä vaikuttaa esiintyvän Suomessa monia muita maita vähemmän: itseraportoitu esiintyvyys vaihteli ikäluokasta riippuen naisilla välillä 2.4-9.3 prosenttia ja miehillä välillä 0.7-4.6 prosenttia. Vastaavasti Suomessa vuonna 2013 tehdyssä kattavassa Lapsiuhritutkimuksessa neljä prosenttia yhdeksäsluokkalaisista ilmoitti seksuaalikokemuksia aikuisen kanssa (Fagerlund ym., 2014). Tytöistä seitsemän ja pojista kaksi prosenttia ilmoitti näitä kokemuksia (Fagerlund ym., 2014). Tutkimuksista ilmenee säännönmukaisesti, että kokemukset lapsuudenaikaisesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä ovat naisilla yleisempiä kuin miehillä (katso esim. Fagerlund ym., 2014; Finkelhor ym., 2014; Mills ym., 2015; Stoltenborgh ym., 2011).

Haasteita esiintyvyyden tutkimiseen aiheuttaa ennen kaikkea jo aiemmin mainittu määritelmien monimuotoisuus. Eri tutkimuksissa hyväksikäyttö voidaan määritellä eri tavoin ja joissain tutkimuksissa sitä ei välttämättä määritellä tarkasti ollenkaan (Stoltenborgh ym., 2011). Tämä johtaa väistämättä epätarkkuuteen tutkimustuloksissa, sillä esimerkiksi eri kulttuureissa ihmiset voivat hahmottaa ja määritellä mielessään seksuaalisen hyväksikäytön hyvin eri tavoin. Sillä on merkitystä, millä tavalla ja kuinka monella kysymyksellä hyväksikäyttökokemuksista kysytään (Stoltenborgh ym., 2011). Vaihtelua tuloksiin tuo myös se, että monissa maissa alle 16- tai jopa alle 18-vuotiaat katsotaan hyväksikäyttötapauksissa vielä lapsiksi, kun taas joissain maissa tämä ikäraja on niinkin alhainen kuin 12 vuotta (Collin-Vézina ym., 2013). Kaikissa tutkimuksissa ei myöskään ole määritelty hyväksikäyttäjää samalla tavalla: usein tekijä määritellään aikuiseksi tai vähintään viisi vuotta uhrin vanhemmaksi henkilöksi, mutta joissakin tutkimuksissa tekijänä voi olla myös, kuten todettu, uhrin kanssa samanikäinen lapsi.

Määritelmien monimuotoisuuden lisäksi myös puhtaasti tutkimustekniset asiat vaikuttavat tutkimustuloksiin ja niiden vertailtavuuteen. Ensinnäkin on keskeistä erotella tutkimukset, jotka on tehty viranomaistilastojen perusteella niistä tutkimuksista, jotka perustuvat itseraportoituihin kokemuksiin. On paljon viitteitä siitä, että vain pieni osa hyväksikäyttökokemuksista päätyy virallisiin tilastoihin (katso esim. Stoltenborgh ym., 2011) ja lisäksi niiden joukossa on myös vääriä epäilyjä, mistä syystä nämä kaksi eri tutkimustyyliä antavat erilaisia tuloksia hyväksikäytön esiintyvyydestä. Osassa tutkimuksista selvitetään lasten seksuaalisen hyväksikäytön insidenssiä eli sitä, kuinka paljon uusia tapauksia ilmenee tiettyinä ajanjaksona. Toisissa taas tutkitaan hyväksikäytön prevalenssia eli sitä, kuinka suuri osa vastaajista on kokenut hyväksikäyttöä jossain

vaiheessa lapsuutensa aikana. Näissä tutkimuksissa on hyvin tärkeää huomioida tutkimukseen osallistuneiden ikä tutkimushetkellä: tiedetään esimerkiksi, että ikävuosien 15 ja 17 välillä tapahtuu merkittävää nousua hyväksikäyttökokemusten määrässä (Finkelhor ym., 2014), joten 17-vuotiailta kerätyt vastaukset antavat erilaisen kuvan hyväksikäytön esiintyvyydestä 15-vuotiailta kerättyihin vastauksiin verrattuna. Tämä voi huolimattomalle lukijalle antaa vaikutelman siitä, että tutkimustulokset lasten seksuaalisen hyväksikäytön esiintyvyydestä eroavat merkittävästikin toisistaan. Eri tutkimukset eivät siis ole suoraan verrattavissa keskenään, mutta kun tutkimustuloksia tarkastellaan huolellisesti ja huomioidaan tutkimusten määritelmälliset ja metodologiset erot, nähdään tulosten olevan pääosin yhdenmukaisia.

Kuten lasten seksuaalisen hyväksikäytön esiintyvyyttä, myös esiintyvyydessä tapahtuneita muutoksia on tutkittu useissa tutkimuksissa (katso esim. Collin-Vézina, Hélie & Trocmé, 2010; Finkelhor & Jones, 2012; Laaksonen ym., 2011). Kuten osoitettu, lasten hyväksikäytön esiintyvyyden tutkiminen on jo itsessään monimutkaista, mutta siinä tapahtuvan muutoksen tutkimisessa on vielä enemmän haasteita. Tutkimustulokset ovat osittain ristiriitaisia, mutta pääsääntöisesti näyttää siltä, että lasten seksuaalisen hyväksikäytön esiintyvyys on viime vuosina ja vuosikymmeninä laskenut. Laaksonen ja kollegoiden (2011) laaja useita kohortteja käsittävä suomalainen kyselytutkimus näyttää, että nuoremmat kohortit raportoivat vähemmän kokemuksia lapsuudenaikaisesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä vanhempiin verrattuna. Tämä tulos viittaa selvästi siihen, että lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on vähentynyt Suomessa viime vuosikymmenten aikana (Laaksonen ym., 2011). Samoin vuoden 2013 Lapsiuhritutkimuksen mukaan lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on vähentynyt Suomessa vuodesta 1988 ja edelleen vuodesta 2008 (Fagerlund ym., 2014).

Collin- Vézina ja kollegat (2010) selvittivät omassa tutkimuksessaan lasten seksuaalisen hyväksikäytön yleisyyden muutoksia Kanadassa lastensuojelun tietojen perusteella aikavälillä 1998-2003. Tuloksissa oli osittaista alueellista ristiriitaisuutta, mutta maanlaajuisesti tutkijat katsoivat hyväksikäytön vähentyneen Kanadassa kyseisinä vuosina. Myös Finkelhor ja Jones (2012) esittävät katsauksessaan, että kolmen eri laajan yhdysvaltalaisen tilaston ja neljän suuren uhritutkimuksen mukaan lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on vähentynyt 1990-luvun alkupuolelta vuoteen 2012. Luvut ovat merkittäviä: lastensuojeluun raportoitujen tapausten lukumäärä vähentyi 62 prosenttia vuodesta 1992 vuoteen 2010, ja laaja esiintyvyydetutkimus osoitti 47 prosentin laskun hyväksikäyttötapauksissa vuosina 1993-2005 (Finkelhor & Jones, 2012). Suuri

kansallinen yhdysvaltalainen uhritutkimus (NCVS) puolestaan osoitti 69 prosentin laskun vuosittaisissa lasten hyväksikäyttötapaauksissa vuosina 1993-2008 (Finkelhor & Jones, 2012). Finkelhor ja Jones (2012) tiivistävät pääviestinsä, että lasten seksuaalinen hyväksikäyttö näyttää vähentyneen merkittävästi vuodesta 1992 vuoteen 2010.

On siis viitteitä siitä, että lasten seksuaalisen hyväksikäytön esiintyvyys on laskenut. Sitä ei kuitenkaan tiedetä, mistä esiintyvyyden lasku johtuu. Laaksonen ja kollegat (2011) pohtivat artikkelissaan neljää eri selitystä. Ensimmäisenä he nostavat esiin sen, että 1980- ja 1990 -luvuilla seksuaalirikollisia vangittiin ankaralla kädellä, minkä vuoksi hyväksikäyttäjiä saattaa olla vähemmän vapaana. Tämä hypoteesi pätee kuitenkin lähinnä Yhdysvaltoihin, sillä Euroopassa ja ennen kaikkea Skandinaviassa seksuaalirikosten tuomiot ovat lyhyitä. Lisäksi tutkimusnäyttö, mukaan lukien tuore suomalaistutkimus, viittaa siihen, että lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitut syyllistyvät hyvin harvoin uusintarikokseen (katso esim. Caldwell, 2010; Laajasalo, Ellonen, Korkman, Pakkanen & Aaltonen, 2020; Seto, 2018). Toiseksi Laaksonen ja kollegat esittävät, että median lisääntyneet julkaisut hyväksikäyttöön liittyvistä rangaistuksista voivat toimia pelotteena tekijöille. He pohtivat, että median vuoksi myös vanhemmat ovat mahdollisesti alkaneet varovaisemmiksi lastensa suhteen ja että nykyään ollaan tarkempia siitä, kenen annetaan hoitaa lapsia. Viimeisenä he nostavat esiin hyvän huomion siitä, että nykylapset ovat mahdollisesti tietoisempia seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvistä asioista ja siten paremmin suojassa siltä. Ottaen huomioon lasten seksuaalivalistuksen myönteiset vaikutukset, ainakin viimeisin hypoteesi näyttäisi saavan tukea (Kontula & Meriläinen, 2007).

Keskustelua aiheuttaa se, että monien tutkimusten ja tilastojen perusteella ilmoitukset lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä eivät ole vähentyneet vaan päinvastoin lisääntyneet. Tämä on näkynyt myös Suomessa: poliisille raportoitujen hyväksikäyttötapausten määrä yli kahdeksankertaistui vuosina 1980-2019 (Tilastokeskus, Rikos- ja pakkokeinotilasto). Ilmoitusten lisääntyminen voi hyvin liittyä siihen, että lasten seksuaalinen hyväksikäyttö tunnistetaan nykyään ongelmana paremmin ja sitä myötä ilmoitusherkkyys on lisääntynyt. Mediassa käsitellään paljon lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyviä asioita, mikä voi luoda mielikuvan ilmiön yleistymisestä ja sitä kautta saada ihmiset huolestumaan lapsista ja ilmoittamaan epäilyistä entistä herkemmin. Lisäksi Suomessa vuodesta 2008 lähtien lasten kanssa työskentelevät ovat olleet lain mukaan velvollisia ilmoittamaan lastensuojelun viranomaisille, jos heille on työssään herännyt epäily lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä (lastensuojelulaki 5:25), mikä on osaltaan voinut

lisätä ilmoitusten määrää. Lisäksi on huomioitava se, että aikaisemmin lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö nähtiin kapeammin fyysisenä seksuaalisena toimintana aikuisen ja lapsen välillä, kun taas nykyään lakimuutoksista johtuen ilmoituksia kirjataan herkemmin myös esimerkiksi Internetissä tapahtuvasta hyväksikäytöstä ja siihen liittyvistä epäilyistä. On myös muistettava, ettei lisääntyneiden ilmoitusten määrä kerro hyväksikäytön esiintyvyyden kasvusta, sillä ilmoitukset pitävät sisällään myös vääriä epäilyjä (Korkman, Antfolk, Fagerlund & Santtila, 2019) sekä epäilyjä, joille ei saada näyttöä (Laajasalo ym., 2018).

1.3. Lapsen seksuaaliselle hyväksikäytölle altistavat riskitekijät

Lapsen seksuaaliselle hyväksikäytölle altistavia riskitekijöitä on tutkittu viime vuosien aikana paljon (katso esim. Euser, Alink, Tharner, IJzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 2016; Euser ym., 2013; Laaksonen ym., 2011; Pérez-Fuentes ym., 2013). Tutkimuksia on tehty ympäri maailmaa ja erilaisilla kohderyhmillä, minkä ansiosta riskitekijöistä on saatu suhteellisen laaja ja kattava kuva. Tekijöitä on tunnistettu runsaasti ja monissa tutkimuksissa nousevat esiin samat keskeisimmät riskitekijät.

Tutkimuskentän eräänä uranuurtajana voidaan nähdä yhdysvaltalainen sosiologi David Finkelhor, joka jo 90-luvulla esitti, että erilaiset perheeseen ja perheympäristöön liittyvät tekijät voivat altistaa lapsen seksuaaliselle hyväksikäytölle (Finkelhor, 1994). Finkelhorin (1994) mukaan keskeisenä riskitekijänä voidaan pitää sellaista tilannetta, jossa lapsi on joutunut erilleen vanhemmistaan ja toisaalta tilannetta, jossa lapsen vanhemmilla on ongelmia, jotka merkittävästi heikentävät heidän kykyään valvoa lastaan ja olla läsnä hänen elämässään. Nykyisessä tutkimuskirjallisuudessa nousevat yleisesti esiin juuri Finkelhorin mainitsema tekijät. Esimerkiksi Butler (2013) selvitti kattavassa pitkittäistutkimuksessaan riskitekijöitä alle 17-vuotiaiden tyttöjen kokemalle seksuaaliselle hyväksikäytölle. Tutkimuksen perusteella toisen tai molempien vanhempien poissaolo lisää lapsen seksuaalisen hyväksikäytön riskiä (Butler, 2013). Myös Laaksonen kollegoineen (2011) totesi saman omassa tutkimuksessaan. Heidän mukaansa sillä, ettei lapsi asu yhdessä kummankin biologisen vanhempansa kanssa, on selkeä (joskaan ei erityisen vahva) yhteys lapsuudenaikaiseen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Stroebel ja kollegat (Stroebel ym., 2013) saivat hekin tutkimuksessaan samansuuntaisen tuloksen, jonka mukaan biologisen isän poissaolo lisää tyttölapsen seksuaalisen hyväksikäytön riskiä. Useiden tutkimusten perusteella voidaan siis nimetä riskitekijäksi se, ettei lapsi asu yhdessä kummankin biologisen vanhempansa

kanssa. Tiedetään, että hyväksikäyttäjä harvemmin on lapselle tuntematon taikka lähisukulainen, vaan useimmiten lapselle tuttu henkilö (Pfitzer, 2013). Sellainen perheympäristö, jossa lapsen kanssa aikaa viettävät aikuiset (kuten esimerkiksi vanhemman kumppani) vaihtelevat paljon, voi lisätä hyväksikäytön riskiä. Lapsi, jonka toinen vanhempi tai kumpikaan vanhemmista ei ole yhteydessä häneen, voi myös kokea tavallista vahvempaa aikuisen kaipuuta ja saattaa näin olla altis hyväksikäyttökokemuksille.

Lapsen seksuaaliselle hyväksikäytölle altistavia riskitekijöitä tutkittaessa on noussut esiin myös tekijöitä, jotka vaikuttavat vanhempien kykyyn olla hyviä, läsnäolevia vanhempia lapsilleen. Useammassa tutkimusartikkelissa käsitellään vanhempien alkoholin tai yleisemmin päihteiden ongelmakäyttöä ja mielenterveysongelmia riskitekijöinä. Tuoreimmista tutkimuksista esimerkiksi Laaksosen ja kollegoiden (2011) tutkimuksen mukaan vanhempien alkoholin ongelmakäyttö on selkeä, joskaan ei kuitenkaan erityisen vahva, riskitekijä hyväksikäyttöä ajatellen. Vastaavaan tulokseen on päädytty myös aiemmissa tutkimuksissa (katso esim. Fergusson, Lynskey & Horwood, 1996; Vogeltanz ym., 1999). Vanhempien mielenterveysongelmiin riskitekijänä taas viitataan esimerkiksi Pérez-Fuentesin ja kollegoiden (2013) artikkelissa, jonka mukaan lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö esiintyy usein erilaisten perheeseen liittyvien riskitekijöiden, kuten vanhempien psykopatologian kanssa.

Yksi paljon keskustelluista ja tutkituista riskitekijöistä on lapsen sijoitus perheen ulkopuolelle. Euser ja kollegat (2013) tutkivat lasten seksuaalisen hyväksikäytön esiintyvyyttä Hollannissa ja vertasivat hyväksikäytön esiintyvyyksilukuja perheen ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten ja yleispopulaation välillä. Tutkimustulokset viittaavat siihen, että perheen ulkopuolelle ja erityisesti laitossijoitukseen sijoitetut lapset kokevat muita lapsia enemmän seksuaalista hyväksikäyttöä (Euser ym., 2013). Euser ja kollegat (2013) esittävät, että perheen ulkopuolelle sijoitetut lapset kokevat jopa viisinkertaisen määrän seksuaalista hyväksikäyttöä yleispopulaatioon verrattuna. Myös suomalaisessa väestötutkimuksessa päästiin samaan tulokseen, että perheen ulkopuolelle sijoittaminen nostaa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön riskin viisinkertaiseksi vanhempiensa luona asuviin lapsiin nähden (Ikonen ym., 2017). Euser ja kollegat (2013) pohtivat useita mahdollisia syitä, jotka voisivat selittää kohonneen hyväksikäytön riskin. Ensiksi, perheen ulkopuolelle sijoitetut lapset ovat usein kokeneet kaltoinkohtelua ja heillä voi olla tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmia, jotka kaikki altistavat hyväksikäytölle. Toiseksi, etenkin laitossijoitukseen sijoitetuilla lapsilla on monia eri hoitajia, ja vaihtuvat perheen ulkopuoliset hoitajat voivat

biologisia vanhempia todennäköisemmin käyttää lasta hyväksi. Kolmantena Euser ja kollegat pohtivat sitä, että etenkin laitossijoituksessa monien sijoitettujen lasten ja nuorten käytös voi olla haastavaa eikä valvonta ole aina tarpeeksi tehokasta, jolloin saattaa tapahtua seksuaalista hyväksikäyttöä vertaisten välillä. Hyväksikäytön riski on tutkimusten mukaan kohonnut, jos lapsella on lieväkin älyllinen kehitysvamma (Euser ym., 2016). Lapsella, jolla on älyllinen kehitysvamma, on lähes kolminkertainen riski joutua seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi muihin perheen ulkopuolelle sijoitettuihin lapsiin verrattuna (Euser ym., 2016).

Laajan ja edustavan yhdysvaltalaisen tutkimuksen perusteella lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö liittyy usein perhetilanteeseen, johon kuuluu jo aiemmin mainitut vanhempien mielenterveysongelmat, mutta myös lapsen fyysistä ja emotionaalista kaltoinkohtelua sekä laiminlyöntiä (Pérez-Fuentes ym., 2013). Myös Laaksonen ja kollegat (2011) toteavat oman tutkimuksensa perusteella, että lapsen fyysisellä ja emotionaalisella kaltoinkohtelulla on selkeät, joskaan ei taaskaan erityisen vahvat, yhteydet lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Lapsen fyysinen ja emotionaalinen kaltoinkohtelu on nimetty riskitekijäksi myös useissa muissa artikkeleissa (katso esim. Dong ym., 2004; Dube ym., 2006; Fleming, Mullen & Bammer, 1997). Näiden artikkeleiden perusteella näyttäisi siltä, että kolme lasten kaltoinkohtelun muotoa – fyysinen, seksuaalinen ja emotionaalinen – esiintyvät usein yhdessä. Tästä syystä emotionaalinen ja fyysinen kaltoinkohtelu voidaan nähdä merkittävinä riskitekijöinä seksuaaliselle hyväksikäytölle.

Yksi selkeimmistä lapsuudenaikaiselle seksuaaliselle hyväksikäytölle altistavista riskitekijöistä on naissukupuoli. Useissa tutkimuksissa ja artikkeleissa on todettu, että tytöt kokevat seksuaalista hyväksikäyttöä huomattavasti enemmän kuin pojat (katso esim. Berliner, 2011; Clayton ym., 2018; Pérez-Fuentes ym., 2013; Stoltenborgh ym., 2011). Esimerkiksi Stoltenborgh ja kollegat (2011) toteavat laajan tutkimuksensa perusteella, että kansainvälisissä tutkimustuloksissa näkyy systemaattisesti, että tytöt kokevat hyväksikäyttöä huomattavasti poikia enemmän. Tämä on linjassa sen yleisen tutkimustiedon kanssa, että naiset kokevat seksuaalirikoksia miehiä enemmän.

1.4. Riskien kasaantuminen ja nuoruuden riski

Nykytietämyksen pohjalta ajatellaan yleisesti, että riskien kasaantuminen on haitallista ja että useampi yhdessä esiintyvä riskitekijä aiheuttaa vakavampia seurauksia kuin yksi riskitekijä voisi itsenäisesti aiheuttaa (Evans, Li & Whipple, 2013). On myös esitetty, että yksittäiset riskitekijät

voivat voimistaa toistensa vaikutusta lisäten riskien kasaantumisen haitallisuutta entisestään (Masten & Wright, 1998). Riskien kasaantumisen merkitys lapsen kaltoinkohteluun ja siten myös lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyen on tunnistettu jo vuosikymmeniä sitten (Masten & Wright, 1998).

Yllä esitetyn mukaan on perusteltua ajatella, että lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kohdalla useiden riskitekijöiden esiintyminen on huolestuttavaa ja altistaa lasta hyväksikäytölle yksittäisiä riskitekijöitä voimakkaammin. Tämä johtaa siihen, että toiset lapset ja nuoret ovat suuremmassa riskissä joutua seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi kuin toiset. Tässä pro gradussa seksuaaliselle hyväksikäytölle altistavien riskitekijöiden kasaantumisesta puhutaan *nuoruuden riskinä*. Termi viittaa nuoriin ja nuoruuteen, sillä tutkimuksen aineisto perustuu yhdeksäsluokkalaisten nuorten vastauksiin. Seksuaalikokemukset aikuisten kanssa ovat yleisempiä nuoruudessa kuin lapsuudessa (Finkelhor ym., 2014), joten on perusteltua kohdistaa tutkimus nuoriin, joilla näitä kokemuksia on lapsia enemmän.

Kuten aiemmin esitetty, seksuaaliselle hyväksikäytölle altistavia riskitekijöitä on tunnistettu paljon. Tässä tutkimuksessa keskitytään nuoren perheeseen ja perheympäristöön liittyviin tekijöihin, sillä ne nousevat keskeisinä esiin useimmissa tutkimuksissa ja ovat näin ollen erityisen merkityksellisiä tekijöitä hyväksikäytön näkökulmasta. Tutkimuskysymyksen rajaamisen tai käytettävissä olevan aineiston vuoksi ei myöskään ole mahdollista sisällyttää tutkimukseen kaikkia mahdollisia riskitekijöitä. Tässä tutkimuksessa kasaantuvaan nuoruuden riskiin luetaan kuuluvaksi neljä yksittäistä merkittävää riskitekijää: 1) se, ettei nuori asu yhdessä kummankin biologisen vanhempansa kanssa, 2) se, että nuoreen on kohdistunut fyysistä väkivaltaa vanhempiensa osalta, 3) se, että nuoreen on kohdistunut emotionaalista väkivaltaa vanhempiensa osalta ja 4) se, että nuori on tai on ollut sijoitettuna perheen ulkopuolelle. Käytettävissä olevan aineiston vuoksi vanhempien mielenterveysongelmat ja päihteiden ongelmakäyttö jätetään tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Kuten edellä on mainittu, lasten seksuaalisen hyväksikäytön tiedetään vähentyneen viime vuosikymmeninä. Entistä tehokkaamman ennaltaehkäisyn ja tukitoimenpiteiden luomisen vuoksi on tärkeää selvittää, onko vähentyminen tapahtunut tasaisesti kaikilla nuorilla, vai esimerkiksi pelkästään niillä, jotka eivät kannu nuoruuden riskiä. Mikäli vähentyminen on ollut epätasaista, voidaan jatkossa toimenpiteitä kohdistaa entistä enemmän sinne, missä niitä eniten tarvitaan.

1.5. Tutkimus ja tutkimusongelmat

Tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään, ovatko lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kokemukset vähentyneet yhtä lailla nuorilla, joille on kasaantunut perheeseen liittyviä riskitekijöitä kuin nuorilla, joilla ei esiinny tällaista riskien kasaantumista eli edellä nimettyä nuoruuden riskiä. Nuoruuden riskiä tarkastellaan hyväksikäyttökokemusten esiintymisen rinnalla eri ajankohtina, jolloin saadaan selvitettyä nuoruuden riskin vaikutus hyväksikäyttökokemusten esiintymisen muuttumiseen viime vuosikymmenien aikana. Samalla tarkastellaan sitä, onko jonkin tai joidenkin yksittäisten perheympäristöön liittyvien riskitekijöiden merkitys hyväksikäyttökokemuksille altistavana tekijänä muuttunut. Kysymyksiä tutkitaan erikseen sekä tytöillä että pojilla sen selvittämiseksi, näkyykö ilmiössä eroja sukupuolten välillä.

Tutkimuksen aineistona toimivat neljä laajaa Suomessa aikavälillä 1988-2019 tehtyä kyselyä (Lapsiuhritutkimus 1988, 2008 ja 2013 sekä Kouluterveyskysely 2019), joissa peruskoulun oppilaat ovat maanlaajuisesti vastanneet kysymyksiin muun muassa hyväksikäyttökokemuksiin ja perheeseen liittyviin riskitekijöihin liittyen. Tutkimus perustuu yhdeksäsluokkalaisten nuorten vastauksiin.

Tutkimuskysymys 1:

Onko nuoruuden riskin yhteys lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön muuttunut aikavälillä 1988-2019?

Tutkimuskysymys 2:

Onko jonkin tai joidenkin yksittäisten riskitekijöiden merkitys hyväksikäyttökokemuksille altistavana tekijänä muuttunut?

Tutkimuskysymys 3:

Onko mahdollisissa muutoksissa havaittavissa eroja sukupuolten välillä?

Aiheesta ei ole aiempaa tutkimusta, jonka perusteella voitaisiin esittää perusteltuja hypoteeseja. Näin ollen hypoteesit jätetään avoimeksi.

2. Menetelmät

2.1. Tutkimuksen aineisto

Tutkimuksen aineistona käytettiin osia neljästä Suomessa toteutetusta kyselytutkimuksesta, jotka olivat Lapsiuhritutkimus 1988, Lapsiuhritutkimus 2008, Lapsiuhritutkimus 2013 ja Kouluterveyskysely 2019.

2.1.1. Lapsiuhritutkimukset

Lapsiuhritutkimuksissa on kartoitettu kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisten lasten ja nuorten elämäntilannetta sekä kiusaamis-, rikos- ja väkivaltakokemuksia laajasti valtakunnan tasolla. Tutkimuksissa on selvitetty muun muassa kasvatukseen, kuritusväkivaltaan ja lapsen ja vanhempien väliseen vuorovaikutukseen liittyviä asioita sekä lasten seksuaalikokemuksia aikuisten kanssa. Taustamuuttujia ovat olleet muun muassa vastaajan (koulu)luokka-aste, ikä, sukupuoli ja perherakenne.

Lapsiuhritutkimukset on toteutettu kolmena eri ajankohtana, vuosina 1988, 2008 ja 2013. Tutkimukset ovat pysyneet pääosin samanlaisena, joskin joitakin kysymyksiä on lisätty ja poistettu eri vuosien tutkimuksissa. Tässä tutkimuksessa hyödynnettiin osia kaikkien kolmen Lapsiuhritutkimuksen aineistoista, koska haluttiin tutkia nuoruuden riskin yhteyttä hyväksikäyttöön eri aikoina.

Vuoden 1988 Lapsiuhritutkimuksen aineisto koostuu 7 322 suomalaisen yhdeksäsluokkalaisten vastauksesta. Vastaajat olivat suomen- ja ruotsinkielisistä peruskouluista ympäri Suomea (poislukien Ahvenanmaa) ja valikoituivat tutkimukseen ositetulla ryväsotannalla.

Keruumenetelmänä käytettiin itse täytettävää paperista strukturoitua lomaketta, jonka oppilaat täyttivät pääsääntöisesti yksin erillisessä tilassa. Vastaajat olivat 15-16 -vuotiaita ja heistä 51.2 prosenttia ilmoitti olevansa tyttöjä ja 48.4 prosenttia poikia. Vastaajista 0.5 prosenttia ei ilmoittanut sukupuoltaan. Vastausprosentti oli 88.8 prosenttia ja aineiston voidaan nähdä kuvaavan hyvin suomalaisia yhdeksäsluokkalaista vuonna 1988. Aineiston keräsi Lastensuojelun keskusliitto.

Vuoden 2008 Lapsiuhritutkimuksen aineisto koostuu 13 459 suomalaisen kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisten vastauksista. Vastaajat olivat ympäri Suomea (poislukien Ahvenanmaa) suomen- ja ruotsinkielisistä peruskouluista ja valikoituivat tutkimukseen ositetulla ryväsotannalla. Keruumenetelmänä käytettiin itse täytettävää strukturoitua verkkolomaketta, ja oppilaat täyttivät lomakkeen koulun tietokonehuokassa opettajan valvonnassa. Yhdeksäsluokkalaisten vastauksia aineistossa oli 5 775 kappaletta. Tyttöjä yhdeksäsluokkalaista ilmoitti olevansa 49.5 prosenttia ja poikia 50.3 prosenttia. Vastaajista 0.2 prosenttia ei ilmoittanut sukupuoltaan. Yhdeksäsluokkalaisten vastausprosentti oli 64 prosenttia. Aineiston keräsi poliisiammattikorkeakoulun tutkimusyksikkö. Aineiston voidaan nähdä kuvaavan hyvin suomalaisia kuudes- ja yhdeksäsluokkalaista vuonna 2008.

Vuoden 2013 Lapsiuhritutkimuksen aineisto koostuu 11 364 suomalaisen kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisten vastauksista. Vastaajat olivat ympäri Suomea suomen- ja ruotsinkielisistä peruskouluista ja valikoituivat tutkimukseen monivaiheisella otannalla. Keruumenetelmänä käytettiin itse täytettävää strukturoitua verkkolomaketta. Yhdeksäsluokkalaisten vastauksia aineistossa oli 5 095 kappaletta. Tyttöjä yhdeksäsluokkalaista ilmoitti olevansa 51.4 prosenttia ja poikia 48.3 prosenttia. Vastaajista 0.3 prosenttia ei ilmoittanut sukupuoltaan. Aineiston keräsi poliisiammattikorkeakoulun tutkimusyksikkö. Aineiston voidaan nähdä kuvaavan hyvin suomalaisia kuudes- ja yhdeksäsluokkalaista vuonna 2013.

2.1.2. Kouluterveyskysely

Kouluterveyskyselyllä kerätään monipuolisesti tietoa peruskoululaisten, lukiolaisten ja ammattikoululaisten terveydestä, hyvinvoinnista, koulunkäynnistä ja opiskelusta, osallisuudesta sekä avun saamisesta ja palveluiden tarpeisiin vastaavuudesta (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2020). Kysely toteutetaan joka toinen vuosi ja sillä pyritään tavoittamaan kaikki ikäluokan oppilaat Suomessa. Kouluterveyskyselyllä on kerätty tietoa peruskoulun kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisilta vuodesta 1996, lukion ensimmäisen ja toisen vuoden opiskelijoilta vuodesta 1999 ja ammatillisten oppilaitosten ensimmäisen ja toisen vuoden opiskelijoilta vuodesta 2008 alkaen. Perusopetuksen neljännen ja viidennen luokan oppilaat ja heidän huoltajansa ovat olleet kyselyssä mukana vuodesta 2017 alkaen (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2020).

Tässä tutkimuksessa hyödynnettiin uusimman, vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn aineiston yhdeksäsluokkalaisten vastauksia. Yhdeksäsluokkalaisten vastauksia oli aineistossa 42 673 kappaletta. Keruumenetelmänä käytettiin nimettömänä itsenäisesti täytettävää paperi- tai verkkokyselyä, jonka oppilaat täyttivät luokittain tai ryhmittäin valvotusti koulupäivän aikana. Vastaajista 50.6 prosenttia ilmoitti olevansa tyttöjä ja 49.2 prosenttia poikia. Vastaajista 0.2 prosenttia ei ilmoittanut sukupuoltaan. Kyselyn toteutti Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Käytettävän aineiston voidaan suuren otoskoon ja maantieteellisesti kattavan otoksen perusteella nähdä kuvaavan hyvin suomalaisia yhdeksäsluokkalaista vuonna 2019.

Lapsiuhritutkimuksissa (1988, 2008 ja 2013) ja Kouluterveyskyselyssä (2019) on kaikissa ollut vastaajina kattava otos yhdeksäsluokkalaista, jotka ovat vastanneet kysymyksiin koskien seksuaalikokemuksia aikuisen kanssa ja perheeseen liittyviä riskitekijöitä. Aineistot on kerätty neljänä eri ajankohtana ja niiden välillä on kulunut aikaa useita vuosia ja jopa vuosikymmeniä. Sekä Lapsiuhritutkimukset että Kouluterveyskysely ovat poikkileikkaustutkimuksia, mutta niiden suurten ja kattavien otosten takia aineistojen pohjalta voidaan tehdä päätelmiä siitä, miten nuoruuden riskin yhteys seksuaaliseen hyväksikäyttöön on muuttunut ajan myötä.

2.2. Tutkimuksen eteneminen

Tutkimus aloitettiin selvittämällä tutkimuskirjallisuudesta lapsuudenaikaisen seksuaalisen hyväksikäytön riskiä lisääviä tekijöitä ja valitsemalla niistä merkittävimmät tarkastelun kohteeksi. Tutkimusnäytön pohjalta tutkimukseen valikoituivat neljä yksittäistä perheeseen liittyvää riskitekijää: 1) se, ettei nuori asu yhdessä kummankin biologisen vanhempansa kanssa, 2) se, että nuoreen on kohdistunut fyysistä väkivaltaa vanhempiensa osalta, 3) se, että nuoreen on kohdistunut emotionaalista väkivaltaa vanhempiensa osalta ja 4) se, että nuori on tai on ollut sijoitettuna perheen ulkopuolelle. Yksittäiset riskitekijät on kuvattu taulukossa 1.

Taulukko 1. Yksittäiset riskitekijät, jotka kasaantuessaan muodostavat nuoruuden riskin

Nuori ei asu yhdessä kummankin vanhempansa kanssa

Nuoreen on kohdistunut fyysistä väkivaltaa vanhempiensa osalta

Nuoreen on kohdistunut emotionaalista väkivaltaa vanhempiensa osalta

Nuori on ollut sijoitettuna perheen ulkopuolelle

Jokaista yksittäistä tekijää on kartoitettu yhdellä tai useammalla kysymyksellä aineiston jokaisessa osassa (Lapsiuhritutkimus 1988, 2008 ja 2013 sekä Kouluterveyskysely 2019). Kahdessa aineiston osassa perheen ulkopuolelle sijoittamisesta on kysytty osin eri tavoin kuin muissa osissa, mikä on huomioitava tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa. Vuoden 1988 Lapsiuhritutkimuksen kyselylomakkeessa vastaajalta on kysytty perheen ulkopuolelle sijoittamisesta kolmannella luokalla, kun taas muissa aineiston osissa on kysytty sijoittamisesta koko lapsuuden ja nuoruuden ajalta. Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn kyselylomakkeessa sijoitustaustasta on kysytty ainoastaan niiltä vastaajilta, jotka ovat olleet sijoitettuna perheen ulkopuolelle vastaamishetkellä. Kysymyksenasettelu jättää pois ne mahdolliset tapaukset, joissa nuori on aiemmin ollut sijoitettuna, mutta asuu taas vanhempiensa kanssa. Tämä näkyy vastauksissa korkeintaan jonkinasteisena poisjättönä, joten tätä ei nähty ongelmallisena tutkimuskysymyksen näkökulmasta. Kustakin aineiston osasta valittiin tutkimukseen mukaan yksittäisiä riskitekijöitä parhaiten kartoittavat kysymykset, jotka vastasivat toisiaan aineiston eri osien välillä mahdollisimman tarkasti. Kysymykset on esitetty liitteessä 1.

Kysymysten ja niiden vastausvaihtoehtojen pohjalta luotiin kategoriset muuttujat, jotka kuvasivat yksittäisten riskitekijöiden esiintymistä vastaajalla (0=riskitekijä ei esiinny, 1=riskitekijä esiintyy). Muuttujia luodessa puuttuvat arvot käsiteltiin seuraavasti:

- a) Mikäli kysymys muodostui useammasta osasta ja vastaaja oli vastannut vain johonkin osaan tai joihinkin osiin, kategorisen muuttujan arvo määräytyi saadun vastauksen tai saatujen vastausten perusteella (puuttuvat arvot jätettiin huomiotta).
- b) Mikäli vastaaja oli jättänyt yksittäisen kysymyksen jokaisen vastausvaihtoehdon tyhjäksi, hänen ei katsottu kantavan riskiä, jota tällä kysymyksellä kartoitettiin.

Yksittäinen vastaaja katsottiin riskinuoreksi eli hänen katsottiin kantavan nuoruuden riskiä, mikäli hänellä esiintyi riittävän monta yksittäistä riskitekijää. Vuosien 1988 ja 2008 aineistojen osalta vastaajan katsottiin kantavan nuoruuden riskiä, mikäli hän raportoi vähintään kolme riskitekijää. Vuosien 2013 ja 2019 aineistoissa nuoruuden riskin kriteeriksi valittiin vähintään kahden riskitekijän raportointi. Näin varmistettiin riittävän suuri riskinuorten osuus tilastollisten analyysien tekemistä varten. Riskinuorten osuus kaikista vastaajista on kuvattu taulukossa 2.

Taulukko 2. Riskinuorten osuus kaikista vastaajista aineiston eri osissa (%)

Lapsiuhritutkimus 1988	9.5
Lapsiuhritutkimus 2008	9.1
Lapsiuhritutkimus 2013	19.8
Kouluterveyskysely 2019	17.3

Seksuaalikokemuksia aikuisen kanssa on kartoitettu jokaisessa aineiston osassa yhdellä kysymyksellä. Vuosien 1988 ja 2008 Lapsiuhritutkimuksissa on kysytty vastaajalta, onko hänellä *”kokemuksia sukupuolisesta lähentelystä tai kanssakäymisestä aikuisten tai tapahtumahetkellä vähintään 5 vuotta itseään vanhempien ihmisten kanssa”*. Vuoden 2013 Lapsiuhritutkimuksessa ja 2019 Kouluterveyskyselyssä kysymys on muotoiltu muuten samoin, mutta sana *sukupuolinen* on korvattu sanalla *seksuaalinen*. Mikäli vastaaja on vastannut tähän kysymykseen myöntävästi, häneltä on kysytty tarkentavana kysymyksenä, mitä kokemus tai kokemukset ovat pitäneet sisällään. Tässä tutkimuksessa vastaajan katsottiin kokeneen seksuaalista hyväksikäyttöä, mikäli hän oli vastannut tarkentavaan kysymykseen kokeneensa sukupuolielinten paljastamista, sukupuolielinten koskettelua vaatteiden päältä tai alta, yhdynnän jäljittelyä tai yhdyntää tai hyväilyä. Tässä tutkimuksessa keskityttiin fyysisiin hyväksikäyttökokemuksiin, joten aikuisten tai vähintään viisi vuotta vanhempien henkilöiden esittämiä pyyntöjä tai ehdotuksia tehdä jotain seksuaalista ei sisällytetty hyväksikäytön määritelmään.

2.3. Tilastolliset analyysit

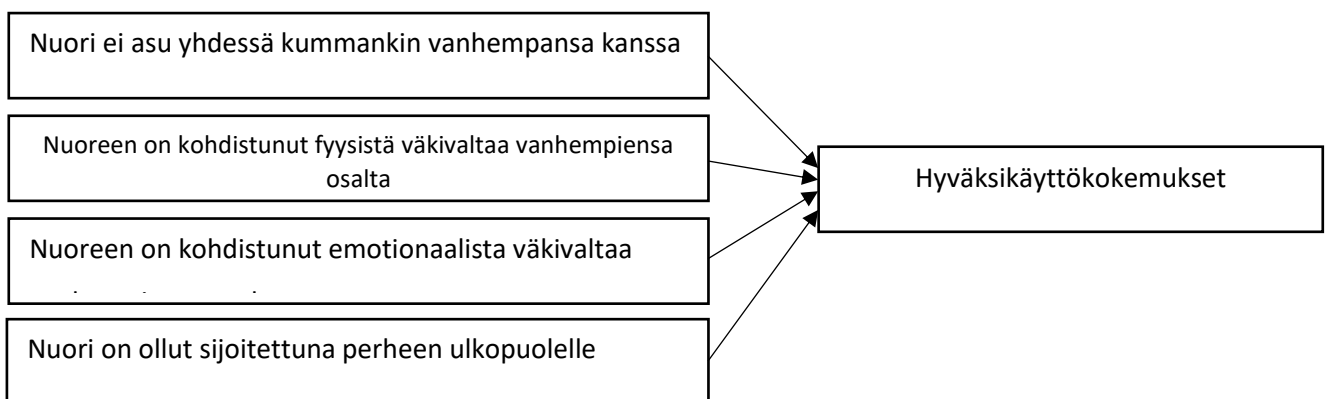
Aineisto käsiteltiin ja tilastolliset analyysit tehtiin IBM SPSS Statistics 25 -ohjelmalla. Ensin tarkasteltiin yksittäisten riskitekijöiden sekä nuoruuden riski -summamuuttujien esiintymistä tytöillä ja pojilla aineiston eri osissa. Tämän jälkeen tehtiin varsinaiset analyysit. Analyysit tehtiin erikseen tytöille ja pojille lapsuudenaikaisen seksuaalisen hyväksikäytön vahvan sukupuolittuneisuuden vuoksi. Analyysejä varten aineistoa rajattiin siten, että lasten ja nuorten keskinäiset seksuaalikokemukset jätettiin analyysien ulkopuolelle. Vähintään viiden vuoden ikäero varmistettiin vastaajan ja tekijän ilmoitetun iän perusteella, kuitenkin niin, että jos vastaaja ei ollut ilmoittanut omaa tai tekijän ikää, otettiin hänen vastauksensa mukaan analyyseihin. Vastaukset, joissa tekijäksi oli ilmoitettu 12-vuotias tai sitä nuorempi, jätettiin pois analyyseistä.

Analyysimenetelmänä käytettiin logistista regressioanalyysiä. Jokaiselle neljälle aineiston osalle tehtiin kaksi erillistä analyysiä (analyysi 1 ja analyysi 2) tytöille ja pojille, jolloin analyyysejä tehtiin yhteensä kahdeksan. Analyysi 1:ssa nuoruuden riski -summamuuttujalla ja analyysi 2:ssa neljällä yksittäisellä riskitekijällä ennustettiin hyväksikäyttökokemusten esiintymistä. Analyysi 1 ja analyysi 2 on esitetty kuvassa 1. Logistinen regressioanalyysi soveltui menetelmäksi hyvin, sillä ennustettava muuttuja eli hyväksikäyttökokemusten esiintyminen oli kategorinen. Tulosten raportoinnissa käytettiin odds ratio -tunnuslukua eli vedonlyöntisuhdetta, joka kuvaa tietyn tilanteen tapahtumisen todennäköisyyden muutosta. Kun vedonlyöntisuhde on yli 1, tapahtuman todennäköisyys kasvaa, ja kun vedonlyöntisuhde on alle 1, tapahtuman todennäköisyys laskee. Mitä lähempänä arvoa 1 vedonlyöntisuhde on, sitä pienempi ennustajan vaikutus on (Tabachnick & Fidell, 2019).

Analyyysi 1: Nuoruuden riski hyväksikäyttökokemuksia ennustavana tekijänä.

Analyyysi 2: Yksittäiset riskitekijät hyväksikäyttökokemuksia ennustavina tekijöinä.

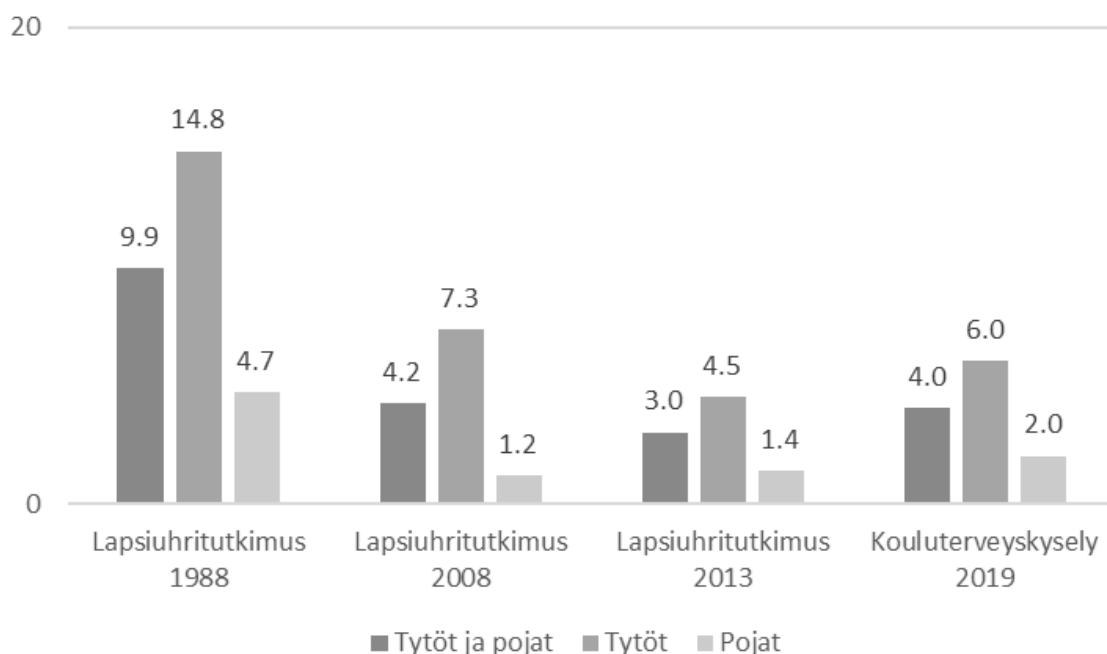
Kuva 1. Logistisen regressioanalyysin ennustavat muuttujat analyysissä 1 ja analyysissä 2

Kaikki vastaajat olivat yhdeksäsluokkalaisia ja siten hyvin samanikäisiä, joten vastaajien iän kontrolloimista ei nähty tarpeelliseksi.

3. Tulokset

3.1. Hyväksikäyttökokemusten esiintyvyys

Aiemman tutkimusnäytön mukaisesti hyväksikäyttökokemusten esiintyvyys oli vähentynyt sekä tytöillä että pojilla vuodesta 1988 vuoteen 2019. Kokemusten esiintyvyys oli vähentynyt kaikkien muiden aineiston osien välillä, mutta vuoden 2013 Lapsiuhritutkimuksen ja vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn välillä ei näkynyt muutosta. Hyväksikäyttökokemukset olivat jokaisessa aineiston osassa yleisempiä tytöillä kuin pojilla. Hyväksikäyttökokemusten esiintyvyys aineiston eri osissa sukupuolittain eriteltynä on esitetty kuvassa 2.

Kuva 2. Hyväksikäyttökokemusten esiintyvyys aineiston eri osissa kaikilla vastaajilla ja erikseen tytöillä ja pojilla (%)

3.2. Yksittäisten riskitekijöiden esiintyvyys

Yksittäisten riskitekijöiden esiintyvyyden tarkastelu osoitti, että riskitekijöitä esiintyi kaikkina ajankohtina enemmän niillä tytöillä ja pojilla, jotka olivat raportoineet hyväksikäyttökokemuksia. Sukupuolten välillä ei muuten ollut merkittäviä eroja, mutta hyväksikäyttöä kokeneet tytöt kokivat kaikkina ajankohtina poikia enemmän myös fyysistä ja emotionaalista väkivaltaa vanhempiensa

osalta. Sekä fyysinen että emotionaalinen väkivalta vanhempien osalta oli hyväksikäytön tapaan vähentynyt molemmilla sukupuolilla huomattavasti vuodesta 1988. Yksittäisten riskitekijöiden esiintyvyys aineiston eri osissa eriteltynä sukupuolen ja hyväksikäyttökokemusten esiintymisen perusteella on esitetty taulukossa 3.

Taulukko 3. Yksittäisten riskitekijöiden esiintyvyys aineiston eri osissa eriteltynä sukupuolen ja hyväksikäyttökokemusten esiintymisen perusteella (%)

Riskitekijä: Nuori ei asu yhdessä kummankin vanhempansa kanssa

	Tytöt			Pojat			Tytöt ja pojat		
	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki
Lapsiuhritutkimus 1988	32.6	20.0	21.9	32.3	20.0	20.6	32.5	20.0	21.2
Lapsiuhritutkimus 2008	46.4	30.9	32.0	30.6	30.1	30.1	44.1	30.6	31.2
Lapsiuhritutkimus 2013	40.2	28.9	29.4	38.2	24.8	25.0	39.7	26.9	27.3
Lapsiuhritutkimus 2019	42.3	29.4	30.2	45.6	26.6	27.0	43.3	28.0	28.7

Riskitekijä: Nuoreen on kohdistunut fyysistä väkivaltaa vanhempiensa osalta

	Tytöt			Pojat			Tytöt ja pojat		
	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki
Lapsiuhritutkimus 1988	82.6	73.3	74.7	70.7	69.1	69.2	79.8	70.9	71.8
Lapsiuhritutkimus 2008	62.2	45.8	47.0	27.8	28.6	28.6	57.1	36.8	37.6
Lapsiuhritutkimus 2013	46.2	22.5	23.6	35.3	13.1	13.4	43.7	17.8	18.6
Lapsiuhritutkimus 2019	33.7	12.0	13.3	44.2	8.0	8.7	36.5	10.0	11.0

Riskitekijä: Nuoreen on kohdistunut emotionaalista väkivaltaa vanhempiensa osalta

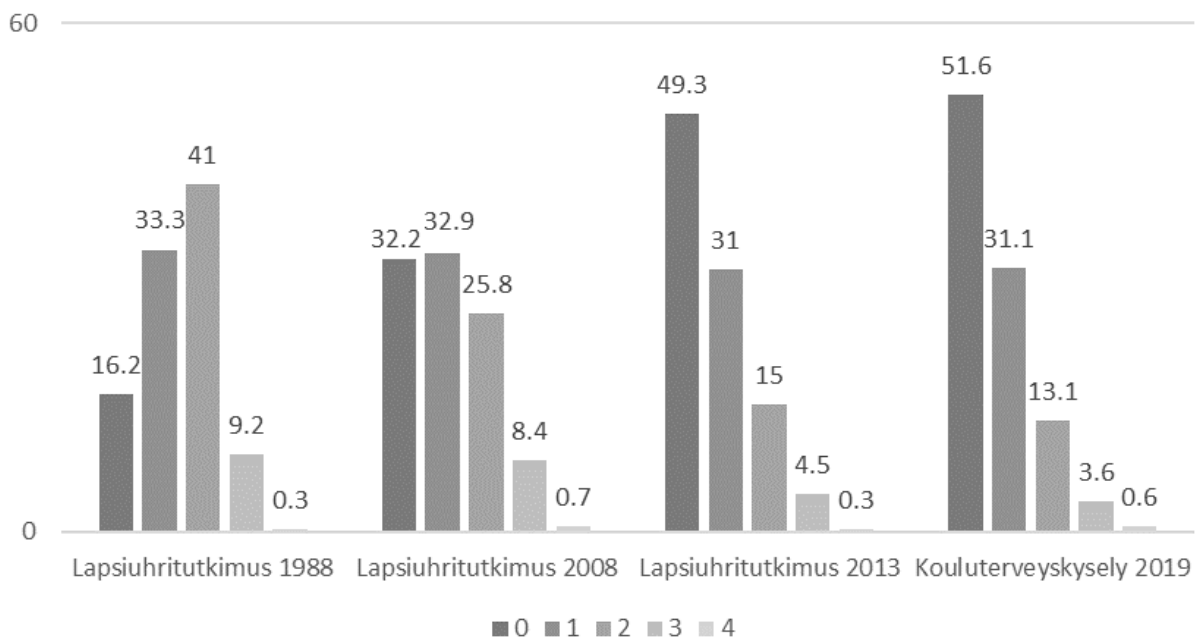
	Tytöt			Pojat			Tytöt ja pojat		
	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki
Lapsiuhritutkimus 1988	71.9	51.8	54.8	61.6	45.2	46.0	69.4	48.3	50.4
Lapsiuhritutkimus 2008	62.2	52.2	53.0	41.7	31.1	31.3	59.2	41.2	42.0
Lapsiuhritutkimus 2013	62.4	35.6	36.8	29.4	17.8	17.9	55.0	26.8	27.6
Lapsiuhritutkimus 2019	63.2	35.8	37.4	54.4	18.0	18.7	61.0	26.8	28.2

Riskitekijä: Nuori on ollut sijoitettuna perheen ulkopuolelle

	Tytöt			Pojat			Tytöt ja pojat		
	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki
Lapsiuhritutkimus 1988	1.4	0.6	0.7	1.8	0.8	0.9	1.5	0.7	0.8
Lapsiuhritutkimus 2008	5.3	1.8	2.1	11.1	1.5	1.6	6.1	1.6	1.8
Lapsiuhritutkimus 2013	6.8	2.5	2.7	5.9	1.4	1.5	6.6	2.0	2.1
Lapsiuhritutkimus 2019	7.9	1.7	2.1	17.8	2.8	3.2	10.6	2.3	2.6

3.3. Riskien kasaantuminen

Riskitekijöiden kasaantumisen tarkastelu osoitti, että aineiston eri osien välillä oli selkeitä eroja riskien kasaantumisessa ja että uudemmissa aineiston osissa yhdeksäsluokkalaisten vastauksissa ilmeni vähemmän riskitekijöitä kuin vanhemmissa. Esimerkiksi vuonna 1988 vain 16.2 prosentilla vastaajista ei toteutunut yhtään yksittäistä riskitekijää. Näiden vastaajien osuus nousi tasaisesti vuosien aikana, ja vuonna 2019 se oli jo 51.6 prosenttia eli yli kolminkertainen aiempaan verrattuna. Niiden vastaajien, joilla toteutui yksi yksittäinen riskitekijä, osuus pysyi hyvin samana läpi kaikkien ajankohtien. Niiden vastaajien, joilla toteutui kaksi tai kolme riskitekijää, osuus väheni tasaisesti. Niiden vastaajien osuus, joilla toteutuivat kaikki neljä yksittäistä riskitekijää, pysyi likimain samana kaikkina ajankohtina. Riskitekijöiden esiintyvyys aineiston eri osissa on esitetty kuvassa 3.

Kuva 3. Riskitekijöiden esiintyvyys kaikilla vastaajilla aineiston eri osissa (%)

Riskitekijöiden kasaantumisessa oli joitakin eroja sukupuolten välillä. Esimerkiksi vuonna 2019 pojista 87.4 prosentilla esiintyi enintään yksi riskitekijä, kun taas tytöillä vastaava luku oli 78.1 prosenttia. Tytöillä esiintyi siis poikia useammin useita riskitekijöitä.

Selkeimmät erot vastaajien välillä liittyivät kuitenkin hyväksikäyttökokemusten esiintymiseen. Niillä vastaajilla, jotka olivat raportoineet hyväksikäyttökokemuksia, toteutui selkeästi enemmän

riskitekijöitä kuin niillä, jotka eivät olleet raportoineet näitä kokemuksia. Esimerkiksi vuonna 2019 14.5 prosentilla hyväksikäyttöä kokeneista toteutui kolme riskitekijää, kun taas niillä, jotka eivät olleet kokeneet hyväksikäyttöä, vastaava luku oli vain 3.1 prosenttia. Riskitekijöiden esiintyvyys aineiston eri osissa eriteltynä sukupuolella ja hyväksikäyttökokemusten esiintyvyydellä on esitetty taulukossa 4.

Taulukko 4. Riskitekijöiden lukumäärän jakautuminen aineiston eri osissa eriteltynä sukupuolen ja hyväksikäyttökokemusten esiintyvyyden perusteella (%)

Lapsiuhritutkimus 1988

Riskitekijöiden lkm	Tyttöt			Pojat			Tyttöt ja pojat		
	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki
0	5.8	15.2	13.8	13.2	18.3	18.1	7.5	17.2	16.2
1	22.1	33.5	31.8	26.3	35.7	35.3	23.1	34.5	33.3
2	50.9	41.9	43.2	41.9	38.7	38.9	48.8	40.1	41.0
3	20.3	9.1	10.7	18.6	7.0	7.5	19.9	8.0	9.2
4	0.9	0.3	0.4	0.0	0.3	0.3	0.7	0.3	0.3

Lapsiuhritutkimus 2008

Riskitekijöiden lkm	Tyttöt			Pojat			Tyttöt ja pojat		
	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki
0	12.0	25.3	24.4	30.6	40.0	39.9	14.7	32.9	32.2
1	25.8	31.2	30.8	38.9	34.7	34.8	27.8	33.1	32.9
2	38.8	31.7	32.2	22.2	19.5	19.5	36.3	25.3	25.8
3	21.1	10.8	11.5	5.6	5.4	5.4	18.8	8.0	8.4
4	2.4	0.9	1.1	2.8	0.3	0.4	2.4	0.6	0.7

Lapsiuhritutkimus 2013

Riskitekijöiden lkm	Tyttöt			Pojat			Tyttöt ja pojat		
	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki
0	16.2	42.2	41.0	32.4	58.3	57.9	19.9	50.2	49.3
1	31.6	33.1	33.0	29.4	28.9	28.9	31.1	31.0	31.0
2	32.5	18.3	18.9	35.3	10.5	10.8	33.1	14.4	15.0
3	19.7	6.1	6.7	2.9	2.2	2.2	15.9	4.2	4.5
4	0.00	0.4	0.4	0.00	0.2	0.2	0.00	0.3	0.3

Kouluterveyskysely 2019

Riskitekijöiden lkm	Tyttöt			Pojat			Tyttöt ja pojat		
	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki	Kokemuksia	Ei kokemuksia	Kaikki
0	22.6	46.0	44.6	29.4	59.4	58.8	24.2	52.8	51.6
1	29.7	33.8	33.5	19.4	28.8	28.6	27.1	31.3	31.1
2	29.9	15.9	16.8	22.2	9.0	9.3	27.9	12.5	13.1
3	13.5	3.8	4.4	17.8	2.5	2.8	14.5	3.1	3.6
4	4.4	0.4	0.7	11.2	0.3	0.5	6.2	0.4	0.6

3.4. Nuoruuden riski hyväksikäyttökokemuksia ennustavana tekijänä

Analyysin 1 eli logistisen regressioanalyysin tulokset nuoruuden riskistä hyväksikäyttökokemuksia ennustavana tekijänä on esitetty taulukossa 5. Taulukosta nähdään, että nuoruuden riski kasvatti huomattavasti sekä tyttöjen että poikien vedonlyöntisuhdetta hyväksikäytön kokemiselle. Tyttöillä nuoruuden riski kasvatti vedonlyöntisuhdetta alimmillaan 2.31- ja korkeimmillaan 3.6-kertaiseksi niihin verrattuna, jotka eivät kantaneet nuoruuden riskiä. Pojilla vastaavat luvut olivat 2.91 ja 7.85. Poikien tulos vuoden 2008 aineiston osalta ei ollut tilastollisesti merkitsevä ($p=.52$), mutta kaikki muut tulokset olivat.

Luottamusvälejä tarkastelemalla huomattiin, että nuoruuden riski hyväksikäyttökokemuksia selittävänä tekijänä pysyi pääosin samansuuruisena kaikissa aineiston osissa. Ainoa muutos ajassa näkyi tytöillä vuodesta 2008 vuoteen 2013, jolloin nuoruuden riskin merkitys näytti hieman nousseen. Luottamusvälitarkastelu ei osoittanut eroja sukupuolten välillä, paitsi vuoden 2019 osalta, jolloin nuoruuden riski näytti kasvattavan poikien vedonlyöntisuhdetta hyväksikäytön kokemiselle tyttöjä enemmän.

Taulukko 5. Nuoruuden riski hyväksikäyttökokemuksia ennustavana tekijänä aineiston eri osissa, logistisen regressioanalyysin tulokset

1988						
Työtöt			Poijat			
	OR	95% LV	p	OR	95% LV	p
Nuoruuden riski*	2.61	[2.06, 3.3]	<.001	2.91	[1.93, 4.4]	<.001
Havainnot (n)	3 746			3 542		
2008						
Työtöt			Poijat			
	OR	95% LV	p	OR	95% LV	p
Nuoruuden riski*	2.31	[1.64, 3.25]	<.001	1.48	[0.45, 4.88]	.52
Havainnot (n)	2 856			2 906		
2013						
Työtöt			Poijat			
	OR	95% LV	p	OR	95% LV	p
Nuoruuden riski**	3.31	[2.28, 4.81]	<.001	4.2	[2.08, 8.47]	<.001
Havainnot (n)	2 619			2 461		
2019						
Työtöt			Poijat			
	OR	95% LV	p	OR	95% LV	p
Nuoruuden riski**	3.6	[3.21, 4.03]	<.001	7.85	[6.46, 9.53]	<.001
Havainnot (n)	21 593			20 995		

* vähintään 3 riskitekijää, ** vähintään 2 riskitekijää

3.5. Yksittäiset riskitekijät hyväksikäyttökokemuksia ennustavina tekijöinä

Logistisen regressioanalyysin tulokset neljästä perheeseen liittyvästä yksittäisestä riskitekijästä hyväksikäyttökokemuksia ennustavina tekijöinä on esitetty taulukossa 6. Taulukosta nähdään, että yhteydet tilastollisesti merkitsevien riskitekijöiden ja hyväksikäyttökokemusten välillä olivat sekä tytöillä että pojilla positiivisia ja yli yhden, eli yksittäiset riskitekijät kasvattivat sekä tyttöjen että poikien vedonlyöntisuhdetta hyväksikäytön kokemiselle.

Kaikkien riskitekijöiden kohdalla tulos ei ollut tilastollisesti merkitsevä, mikä liittyyne siihen, että hyväksikäyttökokemukset olivat etenkin pojilla kussakin aineiston osassa harvinaisia.

Vedonlyöntisuhteiden luottamusvälit jäivät samasta syystä suuriksi. Vuoden 2019 aineistossa, joka oli huomattavasti muita aineiston osia suurempi, kaikki yksittäiset riskitekijät ennustivat hyväksikäyttökokemuksia tilastollisesti merkitsevästi ja luottamusvälit olivat maltillisia.

Taulukosta nähdään, että tilastollisesti merkitsevät yksittäiset riskitekijät kasvattivat vedonlyöntisuhdetta melko tasaisesti, eikä millään tekijällä ollut huomattavasti muista poikkeavaa

vaikutusta. Yksittäisenä riskitekijänä vahvimmin esiin näytti nousevan se, että nuori on ollut sijoitettuna perheen ulkopuolelle. Tulokseen on kuitenkin suhtauduttava pienellä varauksella, sillä perheen ulkopuolelle sijoittamisesta oli aineiston eri osissa kysytty osin eri tavoin (katso Liite 1), mistä johtuen vastausta perheen ulkopuolelle sijoittamisesta ei ollut kaikkien joskus elämässään perheen ulkopuolelle sijoitettujen osalta saatu. Yhteenvetona voidaan sanoa, että kaikki riskitekijät ovat merkittäviä ja että niiden vaikutus on mahdollisesti jossain määrin voimistunut.

Taulukko 6. Yksittäiset perheeseen liittyvät riskitekijät hyväksikäyttökokemuksia ennustavana tekijänä aineiston eri osissa, logistisen regressioanalyysin tulokset

	1988					
	Tytöt			Pojat		
	OR	95% LV	p	OR	95% LV	p
Nuori ei asu yhdessä kummankin vanhempansa kanssa	1.79	[1.44, 2.23]	<.001	1.9	[1.33, 2.73]	<.001
Nuori on ollut sijoitettuna perheen ulkopuolelle	1.98	[0.45, 3.08]	.74	1.5	[0.43, 5.16]	.52
Nuori on kokenut fyysistä väkivaltaa vanhempiensa osalta	1.47	[1.13, 1.92]	.01	0.83	[0.58, 1.21]	.34
Nuori on kokenut emotionaalista väkivaltaa vanhempiensa osalta	2.14	[1.73, 2.65]	<.001	1.95	[1.39, 2.76]	<.001
Havainnot (n)	3 746			3 542		
	2008					
	Tytöt			Pojat		
	OR	95% LV	p	OR	95% LV	p
Nuori ei asu yhdessä kummankin vanhempansa kanssa	1.84	[1.36, 2.5]	<.001	0.45	[0.16, 1.24]	.12
Nuori on ollut sijoitettuna perheen ulkopuolelle	2.25	[1.11, 4.55]	.02	17.07	[4.97, 58.62]	<.001
Nuori on kokenut fyysistä väkivaltaa vanhempiensa osalta	1.9	[1.35, 2.67]	<.001	1.0	[0.42, 2.41]	.99
Nuori on kokenut emotionaalista väkivaltaa vanhempiensa osalta	1.15	[0.82, 1.61]	.42	1.49	[0.64, 3.5]	.36
Havainnot (n)	2 856			2 906		
	2013					
	Tytöt			Pojat		
	OR	95% LV	p	OR	95% LV	p
Nuori ei asu yhdessä kummankin vanhempansa kanssa	1.53	[0.99, 2.37]	.06	1.97	[0.71, 5.49]	.19
Nuori on ollut sijoitettuna perheen ulkopuolelle	2.05	[0.76, 5.5]	.16	*		
Nuori on kokenut fyysistä väkivaltaa vanhempiensa osalta	2.35	[1.46, 3.79]	<.001	4.56	[1.39, 14.95]	.01
Nuori on kokenut emotionaalista väkivaltaa vanhempiensa osalta	2.28	[1.37, 3.77]	.001	1.23	[0.37, 4.09]	.73
Havainnot (n)	2 619			2 461		
	2019					
	Tytöt			Pojat		
	OR	95% LV	p	OR	95% LV	p
Nuori ei asu yhdessä kummankin vanhempansa kanssa	1.39	[1.22, 1.27]	<.001	1.88	[1.46, 2.42]	<.001
Nuori on ollut sijoitettuna perheen ulkopuolelle	3.03	[2.33, 3.94]	<.001	3.74	[2.65, 5.3]	<.001
Nuori on kokenut fyysistä väkivaltaa vanhempiensa osalta	2.27	[1.97, 2.62]	<.001	5.11	[3.88, 6.75]	<.001
Nuori on kokenut emotionaalista väkivaltaa vanhempiensa osalta	2.27	[1.98, 2.6]	<.001	2.93	[2.22, 3.88]	<.001
Havainnot (n)	21 593			20 995		

* yhteys ei ollut estimoitavissa

4. Pohdinta

Tämä tutkimus vahvistaa aiempia tuloksia siitä, että lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on vähentynyt viimeisten vuosien ja vuosikymmenten aikana (katso esim. Fagerlund ym., 2014; Laaksonen ym., 2011). Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, ovatko seksuaalisen hyväksikäytön kokemukset vähentyneet yhtä lailla nuorilla, joille on kasaantunut perheeseen liittyviä riskitekijöitä (nuoruuden riski) kuin nuorilla, joilla ei esiinny tällaista riskien kasaantumista.

Tutkimuskysymyksinä olivat 1) onko nuoruuden riskin yhteys lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön muuttunut aikavälillä 1988-2019, 2) onko jonkin tai joidenkin yksittäisten riskitekijöiden merkitys hyväksikäyttökokemuksille altistavana tekijänä muuttunut ja 3) onko tässä mahdollisessa muutoksessa havaittavissa eroja sukupuolten välillä. Tutkimuksen tuloksista havaittiin, että nuoruuden riskin yhteys lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön on pysynyt sekä tytöillä että pojilla likimain samana aikavälillä 1988-2019. Nuoruuden riski ei siis ennusta aiempaa vahvemmin tai heikommin hyväksikäyttökokemuksia. Nuoruuden riski oli yhteydessä hyväksikäyttökokemuksiin yhtä vahvasti tytöillä ja pojilla kaikkina muina ajankohtina paitsi vuonna 2019, jolloin nuoruuden riski näytti ennustavan hyväksikäyttökokemuksia pojilla tyttöjä vahvemmin. Yksittäisten riskitekijöiden merkityksessä hyväksikäyttökokemuksille altistavina tekijöinä ei ole tapahtunut merkittävää muutosta.

4.1. Seksuaalisen hyväksikäytön esiintyvyys ja sen muutokset

Tämän pro gradun tulokset vahvistivat sitä aiempaa tietoa, että hyväksikäyttökokemukset ovat sekä tytöillä että pojilla vähentyneet merkittävästi viime vuosikymmeninä (katso esim. Fagerlund ym., 2014; Laaksonen ym., 2011). Tässä tutkimuksessa näkyi selkeä lasku jokaisen aineiston osan (Lapsiuhritutkimus 1988, 2008 ja 2013 ja Kouluterveyskysely 2019) välillä tytöillä vuoteen 2013 ja pojilla vuoteen 2008 asti, minkä jälkeen esiintyvyys on pysynyt likimain samana kummallakin sukupuolella. Esiintyvyyden laskun perusteella voidaan olettaa, että hyväksikäyttöä ennaltaehkäisevät toimet, kuten esimerkiksi seksuaalivalistus nuorille, ovat olleet toimivia menetelmiä hyväksikäytön esiintyvyyden vähentämisessä. On kuitenkin tärkeää pohtia, miksei kokemusten vähentyminen ole edelleen jatkunut, vaan on jäänyt viime vuosina paikoilleen. Pojista vain hyvin pieni osa on kokenut seksuaalista hyväksikäyttöä, mikä osaltaan selittää sitä, ettei tässä osuudessa enää näy selkeitä muutoksia. Tyttöjen osalta otoskoko kuitenkin mahdollistaa syiden

tutkimisen. Yksi keskeinen selitys saattaa olla se julkisessa keskustelussakin paljon huolta herättänyt seikka, että hyväksikäyttömahdollisuudet ovat lisääntyneet Internetin, sosiaalisen median ja älypuhelisten käytön yleistyessä lasten ja nuorten keskuudessa (Martellozzo, 2019). Valtaosa lapsista ja nuorista käyttää nykyään älypuhelimia, Internetiä ja sosiaalista mediaa (Dyer, 2018) ja on näin ollen uudella tavalla potentiaalisten hyväksikäyttäjien tavoitettavissa. Viimeaikaisten tutkimusten perusteella tiedetäänkin, että merkittävä osa lapsista ja nuorista kokee seksuaalista häirintää Internetissä (katso esim. Martellozzo, 2019). Suuri osa Internetissä tapahtuvasta seksuaalissävyytteisestä ehdottelusta ei ainakaan suomalaisaineistojen perusteella etene fyysiseksi hyväksikäytöksi asti (Fagerlund ym., 2014). Osa kuitenkin etenee, ja nämä Internetin kautta alkunsa saaneet hyväksikäyttötapaukset voivat osaltaan vaikuttaa siihen, ettei esiintyvyys näytä enää laskeneen vuoden 2013 jälkeen. Toinen selitys paikoilleen jääneille esiintyvyyksiluvuille voisi olla se, että nuorten tietoisuus seksuaalisesta häirinnästä ja hyväksikäytöstä on lisääntynyt merkittävästi viime vuosina esimerkiksi seksuaalivalistuksen ja erilaisten kampanjoiden ja sosiaalisen median ilmiöiden myötä (esimerkiksi vuoden 2017 maailmanlaajuinen Me Too-kampanja, jossa vastustettiin seksuaalista ahdistelua). On mahdollista, että hyväksikäyttöön liittyviä kokemuksia tunnistetaan ja raportoidaan nykyään herkemmin kuin ennen, koska niistä puhutaan enemmän ja avoimemmin. Vaihtoehtoisesti voi myös olla, että tähän asti käytössä olleilla ennaltaehkäisykeinoilla on saatu hyväksikäyttökokemukset vähenemään nykyiselle tasolle, mutta että tässä vaiheessa tarvittaisiin uusia ja toimivampia keinoja, jos esiintyvyyttä halutaan vielä laskea. Tähän asti yleisin ennaltaehkäisykeino on ollut koulussa tapahtuva kaikille oppilaille suunnattu seksuaalivalistus (Rudolph & Zimmer-Gembeck, 2018). Nykyään kuitenkin vaikuttaa siltä, että hyväksikäyttökokemukset keskittyvät niille lapsille ja nuorille, joilla toteutuu useita riskitekijöitä. Voi olla, ettei kaikille yhteiseksi suunnattu yleisen tason seksuaalivalistus ole riittävän tehokasta vähentämään hyväksikäyttökokemuksia näiden lasten ja nuorten keskuudessa. Tämä selittäisi osaltaan esiintyvyyksilukujen paikoilleen jäämistä.

4.2. Yksittäiset seksuaaliselle hyväksikäytölle altistavat riskitekijät

Mikään yksittäinen riskitekijä ei tämän tutkimuksen tulosten perusteella altistanut hyväksikäytölle selkeästi muita tekijöitä enempää, mikä on linjassa aiempien tutkimustulosten kanssa. Tutkimuskirjallisuudessa on nostettu esiin monia yksittäisiä riskitekijöitä merkittävinä hyväksikäyttökokemuksille altistavina tekijöinä (katso esim. Euser ym., 2016; Euser ym., 2013;

Laaksonen ym., 2011; Pérez-Fuentes ym., 2013), mutta mitään niistä ei ole esitetty muista selvästi vahvempana. Lisäksi tässä tutkimuksessa jokaisessa neljässä aineiston osassa (Lapsiuhritutkimus 1988, 2008 ja 2013 sekä Kouluterveyskysely 2019) hyväksikäyttöä ilmoittaneiden osuus oli etenkin poikien kohdalla hyvin pieni, jolloin moni tekijöistä ei analyysissä yltänyt tilastollisesti merkitseväksi. Tuoreimmassa aineiston osassa (2019) otoskoko kuitenkin oli niin suuri, että kaikki yksittäiset riskitekijät näyttäytyivät tilastollisesti merkitsevinä hyväksikäytön ennustajina sekä tytöillä että pojilla. Näistä merkittävimmin esiin nousivat se, että nuori oli ollut sijoitettuna perheen ulkopuolelle sekä se, että nuori oli kokenut fyysistä väkivaltaa vanhempiensa osalta. Tytöillä myös emotionaalinen väkivalta vanhempien osalta koettuna näyttäytyi merkittävänä tekijänä. Nämä kolme tekijää moninkertaistivat jo yksittäisinä hyväksikäyttökokemusten esiintymisen riskin sekä tytöillä että pojilla.

Kokemukset fyysisestä väkivallasta vanhempien osalta ovat vuosien saatossa vähentyneet molemmilla sukupuolilla, mutta niiden merkitys hyväksikäyttöä ennustavana tekijänä on kasvanut. Tämän voidaan nähdä liittyvän siihen, että vielä 1980-luvulla suhtautuminen kuritusväkivaltaan oli selkeästi suopeampaa kuin nykyään ja lasten kurittaminen väkivallalla oli jopa tavanomaista. Vuosien saatossa asenteet ovat kuitenkin muuttuneet, ja nykyään lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan suhtaudutaan huomattavan kielteisesti verrattuna muutaman vuosikymmenen takaiseen tilanteeseen (Hyvärinen, 2017). Tämän seurauksena perheissä, joissa esiintyy lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa, on suurempi riski esiintyä muitakin lasten hyvinvointia horjuttavia tekijöitä (esimerkiksi vanhempien päihdeongelma). Näin ollen fyysisen väkivallan kokemukset ennustavat hyväksikäyttökokemuksia tämän tutkimuksen valossa itsenäisesti, mutta niiden esiintymiseen liittyy mahdollisesti myös muunlaisia riskitekijöitä, joita tämä tutkimus ei kata. Sama pätee myös emotionaaliseen väkivaltaan ja perheen ulkopuolelle sijoittamiseen – molempiin liittyy hyvin mahdollisesti muita tekijöitä, jotka altistavat lasta myös hyväksikäyttökokemuksille. Yksittäisiä riskitekijöitä ja niiden vaikutusta arvioidessa on tärkeää huomioida, että emotionaalinen väkivalta vanhempien osalta ei pelkästään lisää hyväksikäyttökokemusten riskiä (katso esim. Laaksonen ym., 2011), vaan emotionaalinen väkivalta (äidin osalta) myös tutkitusti vähentää todennäköisyyttä siihen, että lapsi kertoo hyväksikäytöstä jollekin aikuiselle (Lahtinen, Laitila, Korkman & Ellonen, 2018). Jos hyväksikäyttö ei tule ilmi, se saattaa jatkua pitkäänkin eikä lasta voida auttaa. On selvää, että jokainen näistä yksittäisistä riskitekijöistä horjuttaa lasten hyvinvointia ja niiden esiintyvyys on tärkeää pyrkiä minimoimaan.

4.3. Riskien kasaantuminen ja nuoruuden riski

Riskien kasaantuminen oli selvästi yhteydessä hyväksikäyttökokemusten esiintymiseen, mikä on linjassa aiemman tutkimustiedon kanssa (Evans ym., 2013; Masten & Wright, 1998). Niillä yhdeksäsluokkalaisilla, jotka raportoivat hyväksikäyttökokemuksia, esiintyi selvästi enemmän riskitekijöitä kuin niillä, jotka eivät raportoineet. Yhden riskitekijän esiintyminen ei vielä ollut erityisen voimakkaasti yhteydessä hyväksikäyttökokemusten esiintymiseen, mutta mikäli riskitekijöitä esiintyi enemmän (nuoruuden riski), kasvoi myös hyväksikäyttökokemusten esiintymisen todennäköisyys sekä tytöillä että pojilla moninkertaiseksi. Kasaantuvat riskitekijät kasvattivat hyväksikäyttökokemusten todennäköisyyttä selkeästi enemmän kuin yksittäiset riskitekijät. Vaikutus oli likimain samansuuruinen eri ajankohtina, eikä tulosten perusteella voitu osoittaa muutosta ajassa. Erityisen kiinnostavaa oli se, että vuonna 2019 nuoruuden riski nosti hyväksikäyttökokemusten esiintymisen todennäköisyyttä pojilla lähes kahdeksankertaiseksi, kun tytöillä vain nelinkertaiseksi. Kaikkina muina ajankohtina riskitekijöiden kasaantuminen oli yhtä merkityksellistä tytöillä ja pojilla, mutta vuonna 2019 riskien kasaantuminen näytti siis ennustavan hyväksikäyttökokemuksia pojilla merkittävästi tyttöjä vahvemmin. Tälle voidaan nähdä useita mahdollisia selityksiä. Ensinnäkin voisi olla kyse jonkinlaisesta muutoksesta siinä, että uusimmassa aineiston osassa etenkin pojat kärsivät perheeseen liittyvien riskitekijöiden esiintymisestä. Pojilla saattaa olla keskimäärin tyttöjä vähemmän keinoja käsitellä riskitekijöitä, he saattavat esimerkiksi puhua kokemuksistaan tyttöjä vähemmän. Toisaalta voi olla, että pojat ovat viime vuosina tulleet tietoisemmiksi riskitekijöistä ja seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja raportoivat niistä aiempaa herkemmin. Voisiko toisaalta olla niin, etteivät nykyiset hyväksikäyttöä ennaltaehkäisevät toimet tavoita poikia? Nämä ovat vain hypoteeseja, ja asian selvittäminen vaatii lisätutkimusta. Joka tapauksessa, vaikka seksuaalisen hyväksikäytön riskitekijöitä onkin usein tutkittu lähinnä tytöillä (katso esim. Butler, 2013; Sartor ym., 2013; Vogeltanz ym., 1999), selvästi myös poikien kohdalla riskitekijöiden tutkiminen ja niiden kasaantumisen ennaltaehkäisy on erittäin tärkeää.

Perheeseen liittyvien riskitekijöiden esiintyminen ja kasaantuminen oli vähentynyt merkittävästi, mikä lienee yksi selittävä tekijä sille, että hyväksikäyttökokemukset olivat vähentyneet. Niiden nuorten osuus, joiden perheympäristössä ei esiintynyt yhtään riskitekijää, oli yli kolminkertaistunut vuodesta 1988. Myös riskinuorten eli niiden nuorten, joilla toteutui useampi riskitekijä, osuus oli pienentynyt huomattavasti. Tulokset olivat siis tältä osin varsin positiivisia.

Jokaisessa neljässä aineiston osassa noin kolmasosalla yhdeksäsluokkalaisista toteutui yksi yksittäinen riskitekijä, eli näiden vastaajien osuudessa ei näkynyt muutosta ajassa. Riskitekijöiden esiintymistä ei varmasti koskaan voida estää kokonaan, eikä se ole tarpeellistakaan. Kuten todettu, yksi riskitekijä ei vielä sellaisenaan altista hyväksikäytölle erityisen vahvasti. Ennaltaehkäisevästi on kuitenkin tärkeää löytää nämä nuoret ja kohdistaa apua heille, jotta heille ei pääse kasaantumaan useampia riskitekijöitä. Riskitekijöiden esiintyvyyksilukujen muutosten perusteella tässä on onnistuttu. Erityisesti on vältettävä nuoren päätymistä tilanteeseen, jossa hänellä toteutuu kaikki neljä tässä tutkimuksessa tarkasteltua riskitekijää. Tämä on hyvin pieni osuus nuorista, mutta heidän osuutensa on pysynyt samana vuodesta 1988 asti. Esiintyvyydessä ei ole näkynyt laskua, mikä viittaa siihen, että näitä nuoria on hyvin vaikea auttaa. Ennaltaehkäisevät toimet hyväksikäytön vähentämiseksi ovat tehonneet muihin ryhmiin, mutta eivät tähän kaikista korkeimman riskin ryhmään. On hyvin tärkeää tunnistaa tähän ryhmään ajautumassa olevat nuoret vielä silloin, kun heidän tilanteeseensa on helpompi vaikuttaa ennaltaehkäisevin keinoin.

4.4. Käytännön johtopäätökset

Lasten seksuaalisen hyväksikäytön esiintyvyys on vähentynyt riskitekijöiden vähentymisen (Laaksonen ym., 2011) sekä ennaltaehkäisevien toimien myötä. Hyväksikäyttöä kuitenkin edelleen tapahtuu ja korkeimman riskin ryhmä eli niiden nuorten osuus, joilla toteutuvat kaikki neljä yksittäistä riskitekijää, ei ole pienentynyt lainkaan. Näiden nuorten tilanteeseen ei siis ole pystytty vaikuttamaan toivotusti ja olisikin tärkeää löytää keinot, joilla voitaisiin välttää nuorten päätyminen tähän ryhmään ja toisaalta keinot, joilla heitä saataisiin tästä korkeimman riskin ryhmästä pois.

Ennaltaehkäisevät toimet lasten seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan ovat maailmalla olleet pitkälti kouluissa tapahtuvaa yleistä seksuaalivalistusta, jonka avulla on opetettu lapsia ja nuoria välttämään aikuisten seksuaalissävytteisiä lähestymisyhteyksiä ja kertomaan ajankohtaisesta tai aiemmasta hyväksikäytöstä jollekin (Rudolph & Zimmer-Gembeck, 2018; Walsh, Zwi, Woolfenden & Shlonsky, 2015). Tällaisen valistuksen on todettu lisäävän lasten ja nuorten tietoutta seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyen, mutta se ei ole selvää, kuinka paljon se on todellisuudessa auttanut vähentämään hyväksikäyttökokemuksia (Walsh ym., 2015).

Muiden lasten kaltoinkohtelun muotojen ennaltaehkäisy on kohdistunut potentiaaliin kaltoinkohtelijoihin ja toisaalta lapsen ympäristössä oleviin suojaaviin tekijöihin, kuten esimerkiksi vanhemmuuden tukemiseen eri keinoin (Rudolph & Zimmer-Gembeck, 2018). Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisy on kuitenkin perinteisesti suunnattu lähinnä potentiaaliin uhreihin eli tässä tapauksessa lapsiin ja nuoriin (Rudolph & Zimmer-Gembeck, 2018). Syyksi tähän on pohdittu esimerkiksi sitä, että seksuaalisen hyväksikäytön riskitekijöiden tunnistaminen on ollut hankalaa ja riskilasten ja -nuorten poimimista muiden lasten ja nuorten joukosta on pidetty stigmatisoivana (Rudolph & Zimmer-Gembeck, 2018). Nykyään kuitenkin hyväksikäytön riskitekijöistä tiedetään paljon aiempaa enemmän, ja ennaltaehkäiseviä ohjelmia voitaisiin kohdentaa aiempaa vahvemmin riskilapsille ja -perheille. On esitetty, että hyväksikäytön ennaltaehkäisyyn pitäisi osallistaa aiempaa enemmän lasten ja nuorten lähiympäristöä, kuten vanhempia (Rudolph & Zimmer-Gembeck, 2018). Vanhempien virheellisiä käsityksiä seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja sille altistavista riskitekijöistä voitaisiin korjata, jolloin vanhemmat voisivat osaltaan suojella lapsiaan paremmin hyväksikäyttöä vastaan. Vanhempien on esitetty voivan suojella lapsiaan seksuaaliselta hyväksikäytöltä pääasiallisesti kahdella tavalla: tarjoamalla konkreettista suojaa valvomalla lapsiaan ja heidän lähiympäristöään sekä kohottamalla lasten itseluottamusta ja omanarvontuntoa, jolloin he uskaltavat varmemmin pitää puoliaan potentiaalisissa hyväksikäyttötilanteissa (Rudolph, Zimmer-Gembeck, Shanley & Hawkins, 2018). Vanhempien osallistaminen hyväksikäyttökokemusten ennaltaehkäisyyn toisi mukanaan myös sen, että lapset ja nuoret eivät välttämättä myöskään kokisi syyllisyyttä hyväksikäytöstä, kun ennaltaehkäisyssä keskityttäisiin muuhunkin kuin heidän toimintaansa. Tämä varmasti osaltaan lisäisi lasten ja nuorten uskallusta kertoa hyväksikäytöstä aikuiselle, mikä helpottaisi heidän auttamistaan ja vähentäisi sitä mahdollisuutta, että sama tekijä voisi käyttää hyväksi muitakin lapsia.

Nykypäivänä Internetin ja älypuhelinten käytön ollessa hyvin yleistä myös lapsilla ja nuorilla olisi sekä lasten ja nuorten että vanhempien seksuaalivalistukseen keskeistä sisällyttää vielä entistä tehokkaammin tietoa Internetin vaaroista. Internetiä voitaisiin myös entistä enemmän hyödyntää hyväksikäytön ennaltaehkäisytyössä. Nykylapset ja -nuoret ovat tottuneita käyttämään Internetiä ja erilaisia älypuhelinsovelluksia, ja seksuaalisesta hyväksikäytöstä tietoa tarjoavat luotettavat ja informatiiviset sivustot ja sovellukset voisivat tehokkaasti vastata heidän kysymyksiinsä. Suurin syy siihen, ettei lapsi tai nuori kerro hyväksikäyttökokemuksistaan, on edelleen se, ettei hän tunnista

tapahtunutta hyväksikäytöksi (Lahtinen ym., 2018). Näiden lasten ja nuorten osuus voisi vähentyä, jos tietoa olisi saatavilla matalammalla kynnyksellä ja heille tutussa ympäristössä. Tiedetään, että hyväksikäyttöä kokeneet lapset ja nuoret kertovat kokemuksistaan useimmin ystävälle (Lahtinen ym., 2018). Tästä syystä kaikessa seksuaalivalistuksessa ja Internetissä jaettavassa tiedossa tulisi korostaa sitä, miten tärkeää ystävän kokeman hyväksikäytön raportoiminen eteenpäin aikuiselle on.

Tähänastiset ennaltaehkäisytoimet sekä tuki ja apu seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyen ovat mahdollisesti olleet tyttölähtöisiä, kun poikien seksuaalinen hyväksikäyttö on ilmiönä vasta alettu tunnistamaan. Tämä on ollut sinänsä perusteltua, sillä kuten jo todettu, tutkimusten mukaan tytöt kokevat seksuaalista hyväksikäyttöä poikia useammin. Tiedetään kuitenkin, että pojat kertovat hyväksikäytöstä tyttöjä harvemmin (katso esim. O'Leary & Barber, 2008; Priebe & Svedin, 2008), joten pojat todennäköisesti kokevat hyväksikäyttöä ilmoitettua enemmän. Tämä pro gradu - tutkimus antoi lisäksi viitteitä siitä, että nuoruuden riski altistaa ennen kaikkea poikia seksuaaliselle hyväksikäytölle. On siis selvää, että ennaltaehkäisyä sekä tukea ja apua hyväksikäyttöön liittyen tulee tarjota myös enemmän pojille suunnattuna. Lisäksi on huomattava, että tytöt ja pojat voivat oireilla hyväksikäytöstä eri tavoin (Garnefski & Diekstra, 1997), jottei poikien kokema hyväksikäyttö jää huomaamatta.

4.5. Tutkimuksen rajoitukset ja vahvuudet

Kuten kaikissa tieteellisissä tutkimuksissa, myös tässä on rajoitteensa, jotka voivat vaikuttaa tulosten yleistettävyyteen. Tutkimuksen suurimpana rajoitteena voidaan pitää sitä, että aineiston eri osissa seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyviä kysymyksiä oli esitetty verrattain vähän. Esimerkiksi vastaajan omaa kokemusta hyväksikäyttötapahtumista ei ollut selvitetty kaikissa aineiston osissa. Tämä näkyy ennen kaikkea siinä, ettei tässä tutkimuksessa voitu eritellä nuoren omaa kokemusta tapahtumista. Näin ollen tutkimuksessa oli mukana myös ne nuoret, jotka olivat olleet parisuhteessa tai muuten omasta tahdostaan ja tietoisesti olivat olleet seksuaalisessa kanssakäymisessä aikuisen tai vähintään viisi vuotta itseään vanhemman kanssa. Etenkin teini-ikäisillä tytöillä tiedetään olevan tietoisia ja haluttuja seksuaalista kanssakäymistä sisältäviä suhteita itseään vanhempien miesten kanssa (Hines & Finkelhor, 2006). Nämä tytöt eivät lähtökohtaisesti koe tulleen seksuaalisesti hyväksikäytetyiksi tai koe seksuaalisesta kanssakäymisestä mitään vahinkoa (Rind, 2020), mutta tässä tutkimuksessa heidät

tutkimusteknisistä syistä luokiteltiin hyväksikäytettyjen ryhmään. Tulevaisuudessa aihetta olisi hyvä tutkia huomioiden nuoren oma kokemus tapahtuneesta, jolloin tutkimukseen tulisi mukaan ainoastaan varsinaiset hyväksikäyttökokemukset.

Toinen tutkimuksen rajoite liittyy siihen, että tutkimuksen aineisto koostui neljästä erillisestä osasta. Kutakin aineiston osaa kerättäessä vastaajilta oli selvitetty samoja asioita, mutta osin erilaisin kysymyksenasetteluin. Vuoden 1988 Lapsiuhritutkimuksen kyselylomakkeessa vastaajalta oli kysytty perheen ulkopuolelle sijoittamisesta kolmannella luokalla, kun taas muissa oli kysytty sijoittamisesta koko lapsuuden ja nuoruuden ajalta. Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn kyselylomakkeessa sijoituksesta perheen ulkopuolelle oli kysytty vain niiltä, jotka olivat kyselyn toteuttamishetkellä sijoitettuna perheen ulkopuolelle. Tätä tutkimusta varten muuttujat luotiin mahdollisimman tarkasti samanlaisiksi, mutta pienetkin erot voivat tuoda ei-haluttua vaihtelua tutkimuksen tuloksiin. Tästä syystä tuloksiin perheen ulkopuolelle sijoittamisen vaikutuksesta seksuaalisen hyväksikäytön riskiä lisäävänä tekijänä on suhtauduttava jonkinasteisella varauksella.

Aiemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta tiedetään, että lasten seksuaaliselle hyväksikäytölle altistavia riskitekijöitä on monia muitakin kuin vain tähän tutkimukseen sisällytetyt neljä lapsen perheympäristöön liittyvää tekijää. Tutkimusongelman rajaamisen ja käytettävissä olevien aineistojen vuoksi tutkimuskysymys ja tarkasteltavat riskitekijät oli kuitenkin rajattava melko kapeiksi. Tässä tutkimuksessa aineisto ei mahdollistanut muiden riskitekijöiden tutkimista, mutta tulevaisuudessa olisi hyvä tarkastella tämän tutkimuksen kysymyksiä myös muiden keskeisten riskitekijöiden, kuten esimerkiksi vanhempien päihdeongelmien näkökulmasta.

Tällä tutkimuksella on myös useita vahvuuksia, joista merkittävimpanä voidaan pitää sen koko ikäluokan kattavia aineistoja. Kukin neljästä aineiston osasta edusti kattavaa otosta suomalaisista yhdeksäsluokkalaisista, minkä takia tulosten perusteella voitiin tehdä perusteltuja johtopäätöksiä. Aineistot oli kerätty neljänä eri ajankohtana ja niiden välillä oli eroa vuosia ja jopa vuosikymmeniä. Oli erittäin merkittävää, että niin lasten seksuaalisen hyväksikäytön kuin riskitekijöidenkin esiintyvyyttä ja esiintyvyyden muutosta ajassa pystyttiin tarkastelemaan neljänä eri ajankohtana. Vaikka tutkimuksen aineisto muodostui neljästä eri poikkileikkaustutkimuksesta, kattavien ja suurten otosten vuoksi tutkimuksella saatiin selkeä kuva ilmiön muutoksesta ajassa. Tämä on kansainvälisesti poikkeavaa ja jopa uniikkia.

Seksuaalinen hyväksikäyttö on selvästi yleisempää tytöillä (katso esim. Fagerlund ym., 2014; Finkelhor ym., 2014; Mills ym., 2015; Stoltenborgh ym., 2011), ja monissa aiemmissa tutkimuksissa onkin tutkittu ainoastaan tyttöjä (katso esim. Butler, 2013; Sartor ym., 2013; Vogeltanz ym., 1999). Tämän tutkimuksen yksi vahvuus on se, että tässä huomioitiin myös poikien kokema seksuaalinen hyväksikäyttö ja se, kuinka vahvasti erilaiset riskitekijät altistavat poikia hyväksikäyttökokemuksille. Selkeät tulokset osoittivat tämän näkökulman tärkeäksi etenkin kun selvisi, että nuoruuden riski lisää ennen kaikkea poikien riskiä hyväksikäytön kokemiselle.

4.6. Yhteenveto

Tutkimus vahvisti sen aiemman tiedon, että lasten seksuaalisen hyväksikäytön esiintyvyys on vähentynyt merkittävästi, samoin kuin hyväksikäytölle altistavat perheympäristöön liittyvät riskitekijät. Seksuaalisen hyväksikäytön riski on edelleen suurempi niillä, joilla esiintyy useampia riskitekijöitä. Riskitekijöiden kasaantuminen on vähentynyt selvästi lukuun ottamatta niitä nuoria, joilla toteutuu kaikki neljä tarkasteltua riskitekijää. Edelleen on siis olemassa pieni osa nuoria, joille riskejä kasaantuu ja joiden riski kokea seksuaalista hyväksikäyttöä on huomattavasti suurentunut. Tulokset ovat linjassa aiempien tutkimusten kanssa.

Käsitteestä *lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö* valtaosalle ihmisistä herää todennäköisesti ajatus, että tuntematon aikuinen hyväksikäyttää pientä lasta. Tosiasiassa seksuaalinen hyväksikäyttö kuitenkin tapahtuu tyypillisesti 15-17 vuoden iässä (Finkelhor ym., 2014) ja hyväksikäyttäjä on nuori mies, tyypillisesti 20-25 -vuotias (Kaakinen, Raeste, Impinen, Ikonen & Wiss, 2019). Lisäksi, kuten aiemmissa tutkimuksissa tunnistetut monet hyväksikäyttöön liittyvät riskitekijät (katso esim. Euser ym., 2016; Euser ym., 2013; Laaksonen ym., 2011; Pérez-Fuentes ym., 2013) osoittavat, tyypillisen seksuaalisen hyväksikäytön uhrin elämään kuuluvat vaikeat asuin- ja perheolosuhteet ja useita erilaisia muita riskitekijöitä. Tämäkin tutkimus tukee sitä aiempaa tietoa, että kasaantuvat riskitekijät ja siten kasaantuva pahoinvointi altistavat seksuaaliselle hyväksikäytölle.

Riskinuoret seksuaalisen hyväksikäytön uhreina olisi tärkeä tuoda selkeämmin julkiseen keskusteluun, jotta yleiset käsitykset hyväksikäytöstä saataisiin korjattua ja huomio osattaisiin sitä kautta kiinnittää oikeaan suuntaan eli jo valmiiksi pahoinvoiviin lapsiin, nuoriin ja perheisiin. Vaikka näiden lasten ja nuorten osuus kaikista on hyvin pieni, kokee tämä joukko hyväksikäyttöä selvästi muita lapsia ja nuoria enemmän. Siksi on tärkeää tunnistaa nämä lapset ja nuoret ja

heidän tilanteensa ja pyrkiä ennalta estämään heidän ajautumisensa hyväksikäytön riskiin. Samoin olisi tärkeää löytää lisää tehokkaita keinoja auttaa niitä lapsia ja nuoria, jotka jo kantavat tätä riskiä. Tulevaisuudessa olisikin tarpeen tutkia sitä, millaisin eri keinoin riskitekijöiden esiintymistä ja kasaantumista voidaan tehokkaasti välttää.

5. Lähteet

- Berliner, L. (2011). Child sexual abuse: definitions, prevalence, and consequences. Teoksessa J. E. B. Myers (toim.), *The APSAC handbook on child maltreatment* (3. painos, s. 215–232). Los Angeles, CA: Sage.
- Butler, A. C. (2013). Child sexual assault: Risk factors for girls. *Child Abuse & Neglect*, 37(9), 643–652.
- Caldwell, M. (2010). Study characteristics and recidivism base rates in juvenile sex offender recidivism. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 54, 197–212.
- Clayton, E., Jones, C., Brown, J. & Taylor, J. (2018). The aetiology of child sexual abuse: a critical review of the empirical evidence. *Child Abuse Review*, 27(3), 181–197.
- Collin-Vézina, D., Daigneault, I. & Hébert, M. (2013). Lessons learned from child sexual abuse research: prevalence, outcomes, and preventive strategies. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 7(22).
- Collin-Vézina, D., Hélie, S. & Trocmé, N. (2010). Is child sexual abuse declining in Canada? An analysis of child welfare data. *Child Abuse & Neglect*, 34(11), 807–812.
- Dong, M., Anda, R., Felitti, V., Dube, S., Williamson, D., Thompson, T., . . . Giles, W. (2004). The interrelatedness of multiple forms of childhood abuse, neglect, and household dysfunction. *Child Abuse & Neglect*, 28(7), 771–784.
- Dube, S., Miller, J., Brown, D., Giles, W., Felitti, V., Dong, M. & Anda, R. (2006). Adverse childhood experiences and the association with ever using alcohol and initiating alcohol use during adolescence. *Journal of Adolescent Health*, 38(4), 444.e1–444.e10.

- Dyer, T. (2018). The effects of social media on children. *Dalhousie Journal of Interdisciplinary Management*, 14, 1–16.
- Euser, S., Alink, L., Tharner, A., van IJzendoorn, M. & Bakermans–Kranenburg, M. (2013). The prevalence of child sexual abuse in out–of–home care. *Child Maltreatment*, 18(4), 221–231.
- Euser, S., Alink, L., Tharner, A., IJzendoorn, M. & Bakermans-Kranenburg, M. (2016). The prevalence of child sexual abuse in out-of-home care: increased risk for children with a mild intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 29(1), 83–92.
- Evans, G., Li, D. & Whipple, S. (2013). Cumulative risk and child development. *Psychological Bulletin*, 139(6), 1342–1396.
- Fagerlund, M., Peltola, M., Kääriäinen, J., Ellonen, N. & Sariola, H. (2014). *Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013: Lapsiuhritutkimuksen tuloksia*. Poliisiammattikorkeakoulu.
- Fergusson, D., Lynskey, M. & Horwood, L. (1996). Childhood sexual abuse and psychiatric disorder in young adulthood: prevalence of sexual abuse and factors associated with sexual abuse. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 35(10), 1355–1364.
- Finkelhor, D. (1994). The international epidemiology of child sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 18(5), 409–417.
- Finkelhor, D. & Jones, L. (2012). Have sexual abuse and physical abuse declined since the 1990s? *Crimes Against Children Research Center*.

- Finkelhor, D., Shattuck, A., Turner, H., & Hamby, S. (2014). The lifetime prevalence of child sexual abuse and sexual assault assessed in late adolescence. *Journal of Adolescent Health, 55*(3), 329–333.
- Fleming, J., Mullen, P. & Bammer, G. (1997). A study of potential risk factors for sexual abuse in childhood. *Child Abuse & Neglect, 21*(1), 49–58.
- Foster, J. & Carson, D. (2013). Child sexual abuse in the United States: perspectives on assessment and intervention. *American Journal of Humanities and Social Sciences, 1*(3), 97–108.
- Garnefski, N. & Diekstra, R. (1997). Child sexual abuse and emotional and behavioral problems in adolescence: gender differences. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 36*(3), 323–329.
- Goldman, J. & Padayachi, U. (2000). Some methodological problems in estimating incidence and prevalence in child sexual abuse research. *Journal of Sex Research, 37*(4), 305–314.
- Hailes, H., Yu, R., Danese, A. & Fazel, S. (2019). Long-term outcomes of childhood sexual abuse: An umbrella review. *The Lancet Psychiatry, 6*(10), 830–839.
- Hines, D. & Finkelhor, D. (2006). Statutory sex crime relationships between juveniles and adults: a review of social scientific research. *Aggression and Violent Behavior, 12*(3), 300–314.
- Hyvärinen, S. (2017). Piiskasta jäähypenkkiin – suomalaisten kasvatusasenteet ja kuritusväkivallan käyttö 2017. Lastensuojelun keskusliiton verkkojulkaisu 2/2017.
- Ikonen, R., Hietamäki, J., Laakso, R., Heino, T., Seppänen, J. & Halme, N. (2017). Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi: Kouluterveyskyselyn tuloksia. *Tutkimuksesta tiiviisti 21, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos*.

- Kaakinen, M., Raeste, A., Impinen, A., Ikonen, R. & Wiss, K. (2019). Tilastokatsaus lapsiin kohdistusvasta väkivallasta. *Väkivallaton lapsuus – Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020-2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27.*
- Kontula, O. & Meriläinen, H. (2007). Koulun seksuaalikasvatus 2000-luvun Suomessa. Väestötutkimuslaitos: Katsauksia 26/2007.
- Korkman, J., Antfolk, J., Fagerlund, M. & Santtila, P. (2019). The prevalence of unfounded suspicions of child sexual abuse in Finland. *Nordic Psychology, 71*(1), 39–50.
- Laajasalo, T., Ellonen, N., Korkman, J., Pakkanen, T. & Aaltonen, O. (2020). Low recidivism rates of child sex offenders in a Finnish 7-year follow-up. *Nordic Journal of Criminology, 21*(1), 103–111.
- Laajasalo, T., Korkman, J., Pakkanen, T., Oksanen, M., Tuulikki, L., Peltomaa, E. & Aronen, E. T. (2018). Applying a research-based assessment model to child sexual abuse investigations: Model and case descriptions of an expert center. *Journal of Forensic Psychology Research and Practice, 18*(2), 177–197.
- Laaksonen, T., Sariola, H., Johansson, A., Jern, P., Varjonen, M., von der Pahlen, B., . . . Santtila, P. (2011). Changes in the prevalence of child sexual abuse, its risk factors, and their associations as a function of age cohort in a Finnish population sample. *Child Abuse & Neglect, 35*(7), 480–490.
- Lahtinen, H., Laitila, A., Korkman, J. & Ellonen, N. (2018). Children's disclosures of sexual abuse in a population-based sample. *Child Abuse & Neglect, 76*, 84–94.
- Lepistö, S. & Paavilainen, E. (2012). Nuorten seksuaalinen kanssakäyminen yli viisi vuotta vanhemman kanssa ja siitä selviytyminen. *Hoitotiede, 24*(3), 178-188.

- Martellozzo, E. (2019). Online child sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 63–77.
- Masten, A. & Wright, M. (1998). Cumulative risk and protection models of child maltreatment. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 2(1), 7–30.
- Mills, R., Kisely, S., Alati, R., Strathearn, L. & Najman, J. (2015). Self-reported and agency-notified child sexual abuse in a population-based birth cohort. *Journal of Psychiatric Research*, 74, 87–93.
- Olafson, E. (2011). Child sexual abuse: demography, impact, and interventions. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 4(1), 8–21.
- O'Leary, P. & Barber, J. (2008). Gender differences in silencing following childhood sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 17(2), 133–143.
- Pérez-Fuentes, G., Olsson, M., Villegas, L., Morcillo, C., Wang, S. & Blanco, C. (2013). Prevalence and correlates of child sexual abuse: a national study. *Comprehensive Psychiatry*, 54(1), 16–27.
- Pfizer, L. (2013). Sexual abuse today: Present and pervasive. *Paediatrics Today*, 9(1), 5–12.
- Priebe, G. & Svedin, C. (2008). Child sexual abuse is largely hidden from the adult society: an epidemiological study of adolescents' disclosures. *Child Abuse & Neglect*, 32(12), 1095–1108.
- Rind, B. (2020). First sexual intercourse in the Irish study of sexual health and relationships: current functioning in relation to age at time of experience and partner age. *Archives of Sexual Behavior*.

- Rudolph, J. & Zimmer–Gembeck, M. (2018). *Reviewing the focus: a summary and critique of child-focused sexual abuse prevention*. Los Angeles, CA: SAGE Publications.
- Rudolph, J., Zimmer–Gembeck, M., Shanley, D. & Hawkins, R. (2018). Child sexual abuse prevention opportunities: parenting, programs, and the reduction of risk. *Child Maltreatment*, 23(1), 96–106.
- Sartor, C., Waldron, M., Duncan, A., Grant, J., McCutcheon, V., Nelson, E., . . . Heath, A. (2013). Childhood sexual abuse and early substance use in adolescent girls: the role of familial influences. *Addiction*, 108(5), 993–1000.
- Seto, M. (2018). *Pedophilia and sexual offending against children: theory, assessment, and intervention* (2. painos). Washington, DC: American Psychological Association.
- Stoltenborgh, M., van IJzendoorn, M., Euser, E. & Bakermans–Kranenburg, M. (2011). A global perspective on child sexual abuse: meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment*, 16(2), 79–101.
- Stroebe, S., Kuo, S., O’Keefe, S., Beard, K., Swindell, S. & Kommor, M. (2013). Risk factors for father-daughter incest. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 25(6), 583–605.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 22.5.2020 osoitteesta <http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/sq/b045103b-f5b8-44bb-a69d-ffbdefa74e94>.
- Tabachnick, B. & Fidell, L. (2019). *Using Multivariate Statistics* (7. painos). Boston: Pearson.
- Terveystieteiden tutkimuskeskus, Kouluterveyskysely. Haettu 10.6.2020 osoitteesta <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>

Vogeltanz, N., Wilsnack, S., Harris, T., Wilsnack, R., Wonderlich, S. & Kristjanson, A. (1999).

Prevalence and risk factors for childhood sexual abuse in women: national survey findings.

Child Abuse & Neglect, 23(6), 579–592.

Walsh, K., Zwi, K., Woolfenden, S. & Shlonsky, A. (2015). School based education programmes for the prevention of child sexual abuse: a systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 10.

6. Liitteet

Liite 1. Kysymykset ja kiinnostuksen kohteena olleet vastausvaihtoehdot, joilla kartoitettiin yksittäisiä riskitekijöitä

1988

Riskitekijä	Kysymys	Vastausvaihtoehdot
Nuori ei asu yhdessä kummankin vanhempansa kanssa*	Asutko...	Äitisi luona Isäsi luona Äitisi ja isäpuolen tai äidin avopuolison luona Isäsi ja äitipuolen tai isän avopuolison luona Muualla, missä?
Nuoreen on kohdistunut fyysistä väkivaltaa vanhempiensa osalta*	Vanhemmilla ja lapsilla on monia erilaisia tapoja yrittää ratkaista välillään olevia erimielisyyksiä. Arvioi alla olevalla luettelolla kuinka usein vanhempasi ovat käyttäneet mainittuja keinoja, kun teillä on ollut riitoja. Onko äitisi/isäsi riidellessänne	Tyrkännyt, töninyt tai ravistellut sinua vihalaisesti Tukistanut sinua Läimäyttänyt sinua Lyönyt sinua nyrkillä Lyönyt sinua jollain esineellä Potkaissut tai potkinut sinua Antanut sinulle piiskaa Antanut kovan selkäsaunan Käyttänyt veistä tai ampuma-asetta Tehnyt jotain muuta väkivaltaista, mitä?
Nuoreen on kohdistunut emotionaalista väkivaltaa vanhempiensa osalta*	Vanhemmilla ja lapsilla on monia erilaisia tapoja yrittää ratkaista välillään olevia erimielisyyksiä. Arvioi alla olevalla luettelolla kuinka usein vanhempasi ovat käyttäneet mainittuja keinoja, kun teillä on ollut riitoja. Onko äitisi/isäsi riidellessänne	Haukkunut, nälvinnyt, kiroillut tai loukannut sinua muuten, ei kuitenkaan koskenut fyysisesti Uhannut väkivallalla Uhannut veitsellä tai ampuma-aseella
Nuori on ollut sijoitettuna perheen ulkopuolelle*	Asuitko 3-luokkalaisena...	Muualla, missä?

* Riskitekijä toteutuu, mikäli vähintään yhteen tässä esitettyyn vaihtoehtoon on vastattu

** Riskitekijä toteutuu, mikäli enintään toiseen vastausvaihtoehtoon on vastattu

*** Kysytty niiltä vastaajilta, jotka asuvat sukulaisten luona, sijaisperheessä, perhekodissa tai lastensuojelulaitoksessa

Riskitekijä	Kysymys	Vastausvaihtoehdot
Nuori ei asu yhdessä kummankin vanhempansa kanssa**	Keitä seuraavista henkilöistä asuu kanssasi omassa kodissasi?	Isä Äiti
Nuoreen on kohdistunut fyysistä väkivaltaa vanhempiensa osalta*	Vanhemmilla ja lapsilla on monia erilaisia tapoja yrittää ratkaista välillään olevia erimielisyyksiä. Arvioi alla olevalla luettelolla kuinka usein vanhempasi ovat käyttäneet mainittuja keinoja, kun teillä on ollut riitoja. Onko äitisi/isäsi riidellessänne	Tyrkännyt, töninyt tai ravistellut sinua vihaisesti Tukistanut sinua Läimäyttänyt sinua Lyönyt sinua nyrkillä Lyönyt sinua jollain esineellä Potkaissut tai potkinut sinua Antanut sinulle piiskaa Antanut kovan selkäsaunan Käyttänyt veistä tai ampuma-asetta Tehnyt jotain muuta väkivaltaista, mitä?
Nuoreen on kohdistunut emotionaalista väkivaltaa vanhempiensa osalta*	Vanhemmilla ja lapsilla on monia erilaisia tapoja yrittää ratkaista välillään olevia erimielisyyksiä. Arvioi alla olevalla luettelolla kuinka usein vanhempasi ovat käyttäneet mainittuja keinoja, kun teillä on ollut riitoja. Onko äitisi/isäsi riidellessänne	Haukkunut, nälvinyt, kiroillut tai loukannut sinua muuten, ei kuitenkaan koskenut fyysisesti Uhannut väkivallalla Uhannut veitsellä tai ampuma-aseella
Nuori on ollut sijoitettuna perheen ulkopuolelle*	Asutko tai oletko joskus asunut sijaisperheessä tai lastensuojelulaitoksessa?	Kyllä

* Riskitekijä toteutuu, mikäli vähintään yhteen tässä esitettyyn vaihtoehtoon on vastattu

** Riskitekijä toteutuu, mikäli enintään toiseen vastausvaihtoehtoon on vastattu

*** Kysytty niiltä vastaajilta, jotka asuvat sukulaisten luona, sijaisperheessä, perhekodissa tai lastensuojelulaitoksessa

Riskitekijä	Kysymys	Vastausvaihtoehdot
Nuori ei asu yhdessä kummankin vanhempansa kanssa**	Keitä seuraavista henkilöistä asuu kanssasi omassa kodissasi?	Isä Äiti
Nuoreen on kohdistunut fyysistä väkivaltaa vanhempiensa osalta*	Vanhemmilla ja lapsilla on monia erilaisia tapoja yrittää ratkaista välillään olevia erimielisyyksiä. Arvioi alla olevalla luettelolla kuinka usein vanhempasi ovat käyttäneet mainittuja keinoja, kun teillä on ollut riitoja. Onko äitisi/isäsi riidellessänne	Tyrkännyt, töninyt tai ravistellut sinua vihaisesti Tukistanut sinua Läimäyttänyt sinua Lyönyt sinua nyrkillä Lyönyt sinua jollain esineellä Potkaissut tai potkinut sinua Antanut sinulle piiskaa Antanut kovan selkäsaunan Käyttänyt veistä tai ampuma-asetta Tehnyt jotain muuta väkivaltaista, mitä?
Nuoreen on kohdistunut emotionaalista väkivaltaa vanhempiensa osalta*	Vanhemmilla ja lapsilla on monia erilaisia tapoja yrittää ratkaista välillään olevia erimielisyyksiä. Arvioi alla olevalla luettelolla kuinka usein vanhempasi ovat käyttäneet mainittuja keinoja, kun teillä on ollut riitoja. Onko äitisi/isäsi riidellessänne	Haukkunut, nälvinyt, kiroillut tai loukannut sinua muuten, ei kuitenkaan koskenut fyysisesti Uhannut väkivallalla Uhannut veitsellä tai ampuma-aseella
Nuori on ollut sijoitettuna perheen ulkopuolelle*	Asutko tai oletko joskus asunut sijaisperheessä tai lastensuojelulaitoksessa?	Kyllä

* Riskitekijä toteutuu, mikäli vähintään yhteen tässä esitettyyn vaihtoehtoon on vastattu

** Riskitekijä toteutuu, mikäli enintään toiseen vastausvaihtoehtoon on vastattu

*** Kysytty niiltä vastaajilta, jotka asuvat sukulaisten luona, sijaisperheessä, perhekodissa tai lastensuojelulaitoksessa

Riskitekijä	Kysymys	Vastausvaihtoehdot
Nuori ei asu yhdessä kummankin vanhempansa kanssa*	Missä asut? Valitse vaihtoehto, joka parhaiten kuvaa tilannettasi.	Asun suunnilleen yhtä paljon kummankin vanhempani kanssa esimerkiksi vuoroviikoin, he eivät asu yhdessä Asun pääasiassa toisen vanhempani kanssa ja olen toisen vanhempani luona silloin tällöin, esimerkiksi viikonloppuina Yhden vanhempani kanssa Isovanhempien tai muiden sukulaisten kanssa ilman vanhempiani Sijaisperheessä Lastenkodissa, nuorisokodissa tai koulukodissa Ammatillisessa perhekodeissa Asuntolassa Muulla tavoin
Nuoreen on kohdistunut fyysistä väkivaltaa vanhempiensa osalta*	Onko vanhempasi lyönyt, hakannut, potkinut tai fyysisesti yrittänyt satuttaa sinua jollakin tavalla?	Kerran tai kaksi elämäni aikana Useasti elämäni aikana
Nuoreen on kohdistunut emotionaalista väkivaltaa vanhempiensa osalta*	Onko vanhempasi haukkunut, loukannut, nöyryyttänyt tai uhannut sinua tai saanut sinut tuntemaan itsesi ei-toivotuksi?	Kerran tai kaksi elämäni aikana Useasti elämäni aikana
Nuori on ollut sijoitettuna perheen ulkopuolelle*	Joskus eri syistä lapset ja nuoret vaihtavat asuinpaikkaa. Kuinka monessa eri sijaisperheessä tai laitoksessa olet asunut elämäsi aikana? ***	1 2 3 4 5 6 tai useammassa En osaa sanoa

* Riskitekijä toteutuu, mikäli vähintään yhteen tässä esitettyyn vaihtoehtoon on vastattu

** Riskitekijä toteutuu, mikäli enintään toiseen vastausvaihtoehtoon on vastattu

*** Kysytty niiltä vastaajilta, jotka asuvat sukulaisten luona, sijaisperheessä, perhekodeissa tai lastensuojelulaitoksessa